

საქართველოს ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობის დაცვის ფონდი

სერია: ქართველი ხალხის ტრადიციული კულტურა

თამაზ განმჯელიძე

ქველი მანძული

ტსმთაშული

დაგნეშ ღმრე

საქართველოს ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობის დაცვის ფონდი

სერია: ქართველი ხალხის ტრადიციული კულტურა

თამაზ გაყრელიძე

კველი ქართული
ნსომთავრული
დამწერლობა

თბილისი
2011

UDC(უაკ) 003.334.2
გ-198

საქართველოს ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობის დაცვის ფონდი აგრძელებს მეცნიერულ-პოპულარული სერიის გამოცემას: „ქართველი ხალხის ტრადიციული კულტურა“. სერიის გამოცემის მიზანია ფართო საზოგადოებისათვის ქართული ეროვნული მეცნიერების მიღწევების წარმოჩენა.

პროექტის ავტორი: **თამილა ცაგარეიშვილი**
პროფ., ისტ. მეცნ. დოქტ.

სერია გამოდის სახალხო მხატვარ, აკად. **ზურაბ წერეთლის**
ფინანსური მხარდაჭერით.

კომპიუტერული უზრუნველყოფა: **პაატა ქორქია**

ISSN 1987-9725

ISBN 978-9941-0-3387-2

© საქართველოს ეთნოგრაფიული
მემკვიდრეობის დაცვის ფონდი, 2011

აკადემიკოსი თამაზ გამყრელიძე სახელგანთქმული მკვლევარია. მან შორს გაიტანა ეროვნული მეცნიერებისა და ქართული კულტურის სახელი. მისი შრომები გამოცემულია ქართულ და უცხოურ ენებზე და ფართოდ არის ცნობილი მსოფლიოს სამეცნიერო წრეებში.

თამაზ გამყრელიძის ფუნდამენტური ნაშრომი „წერის ანბანური სისტემა და ძველი ქართული დამწერლობა. ანბანური წერის ტიპოლოგია და წარმომავლობა“ აკ. შანიძის რედაქციითა და წინასიტყვაობით, გამოიცა ორჯერ: 1989 წ. და 1990 წ. და იმთავითვე მიიქცია ყურადღება ქართველ და უცხოელ სპეციალისტთა წრეებში.

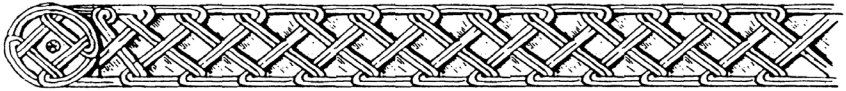
ამ გამოცემებიდან სამი ათწლეულია გასული და უკვე ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად იქცა. საზოგადოების ინტერესი კი ქართული ანბანური დამწერლობის მიმართ კვლავაც დიდია.

„ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობა“ მეცნიერულ-პოპულარული ნაშრომია და პირველი ორი გამოცემებისაგან არსებითად განსხვავდება. იგი აღნიშნული მონოგრაფიის შემოკლებული ვარიანტია, გამდიდრებული უახლესი ლიტერატურით, მოხსნილი აქვს სქოლიო, ბიბლიოგრაფია და ძირითადად ასახავს ავტორის მრავალწლიანი კვლევის შედეგებს. გამოცემას წინასიტყვაობად ერთვის აკად. აკაკი შანიძის წერილი (იბეჭდება შემოკლებით), რომელიც დღესაც თანადროულია თავისი მეცნიერული მნიშვნელობის დასკვნებით.

ნაშრომში განხილულია დამწერლობის წარმომავლობა, მისი ადგილი და ეროვნული ღირებულება უძველეს წერილობით სისტემათა ტიპოლოგიაში.

პატივად ვიღებთ აკად. თამაზ გამყრელიძის ყურადღებას და თანადგომას ახლადდაარსებული სერიის მიმართ, რამაც საშუალება მოგვცა, კიდევ ერთხელ, ფართო საზოგადოებისათვის მიგვეწოდებინა მეცნიერულად დასაბუთებული უძველესი ქართული დამწერლობის შექმნის რეალური ისტორია – ესოდენ სანუკვარი თემა დღეს ქართველი ხალხისათვის.

თამილა ცაგარეიშვილი

წინასიტყვაობა

ქართველებს ორნაირი წერა გვაქვს: ერთი ძველი, მეორე ახალი. ისინი იმდენად განსხვავდებიან ერთურთისაგან, რომ კაცს ეგონება, ეს ორი სხვადასხვა ერის წერა არისო. მაგრამ უტყუარი ფაქტია, რომ ახალი ქართული წერა ძველი ქართული წერის განვითარების შედეგად არის მიღებული.

პირველად შეიქმნა ის ძველი ანბანი, რომელიც ასომთავრულის სახელით არის ცნობილი. მისი ასოების ნახევარზე მეტს მრგვალი ან მომრგვალო ნაწილები აქვთ, და ამის გამო მას მრგვლოვანი დაერქვა. ამ ასოებით არის შესრულებული უძველესი ქართული წარწერები: ბოლნისისა, მცხეთის ჯვრისა, ურბნისისა, პალესტინის ქართული მონასტრისა (ბეთლემს ახლოს) და სხვ. ამავე ასოებით არის დანერილი უძველესი ქართული ხელნაწერები, რომლებიც პალიმფსესტების სახით არის მოღწეული და ეგრეთწოდებულ ხანმეტ ტექსტებს შეიცავენ...

რაკი ქართული ანბანი თავდაპირველად იმ სახით შეიქმნა, როგორც ეს უძველეს წარწერებსა და უძველეს ხელნაწერებშია წარმოდგენილი, რომელთა ასოები მრგვლოვნის ანუ ასომთავრულის სახელით არის ცნობილი, ამიტომ ცხადია, რომ როცა ქართული ანბანის წარმოშობაზე ვმსჯელობთ, მხედველობაში უნდა გვქონდეს მხოლოდ ეს ძველი ქართული წერა, მრგვლოვანი ასოებით ანუ ასომთავრულით შესრულებული.

სწორედ ამ საკითხისადმია მიძღვნილი თამაზ გამყრელიძის მონოგრაფია, სადაც საკითხი განხილულია სემიტური წერისა და ბერძნული ანბანის განვითარების ფონზე. შესადარებლად მოხმობილია ბერძნულისაგან დამოკიდებული სხვა შრიფტები (კოპტური, გოთური, სლავური, სომხური), დაწვრილებით არის განხილული ქართული ანბანი და მიღებულია დასკვნა, რომ ქართული ანბანი, რომელიც დამოუკიდებელი ეროვნული ანბანია, დალაგებულია ბერძნული ანბანის მიხედვით და

უეჭველად ატარებს მის გავლენას. ავტორის აზრით, ქართული ანბანის შექმნის დრო არის ქრისტიანობის გავრცელებისა და განმტკიცების ხანა საქართველოში. ქართული ანბანი შეიქმნა, რომ თარგმნილიყო ახალი საწინამართლებისათვის საჭირო ნიგნები.

მართლაც, მეტად დამახასიათებელია ის გარემოება, რომ საქართველოს უძველეს დედაქალაქ მცხეთაში და მის მიდამოებში აღმოჩენილია ბერძნული და არამეული წარწერები, რომლებიც ქრისტიანობის წინა ხანას განეკუთვნებიან, მაგრამ ჯერჯერობით არ ჩანს ქართული წარწერები იმავე ხანისა. რამდენადმე ესეც მხარს უჭერს იმ დებულებას, რომ ქართული მწერლობა ქრისტიანობის ხანაში არის შექმნილი და მისი საჭიროებისათვის...

ძველი ქართული წერა რომ ბერძნულის გავლენით შეიქმნა, პირველად თ.გამყრელიძის წინამდებარე გამოკვლევებშია დასაბუთებული ვრცლად და სისტემებრ. ამასთანავე ერთად ავტორი ადგენს ძველი ქართული დაწერილობის ტიპოლოგიურ ადგილს სხვა ანბანურ დაწერილობათა შორის.

თ.გამყრელიძის მიერ წარმოდგენილი დებულებანი მისაღება და გასაზიარებელი. დღეს, როდესაც სხვადასხვა „თეორიებს“ თხზავენ ქართული ანბანის შესახებ, თ. გამყრელიძის გამოკვლევა, სათანადო მეცნიერულ მეთოდზე დამყარებული და ფართო შედარებით – ტიპოლოგიური მასალით განმტკიცებული, განსაკუთრებულ მნიშვნელობასა და მეცნიერულ ღირებულებას იძენს.

ქართული ანბანის წარმოშობის შესახებ ბევრი დაწერილა და კვლავაც დაინერება. ზოგი რამის გამოკვლევა მომავლის საქმეა. ამჟამად კი თ. გამყრელიძის კვლევა-ძიების ნაყოფი მნიშვნელოვანი მონაპოვარია და იგი გარკვეულ ეტაპს წარმოადგენს ქართული ანბანის წარმოშობის კვლევის საქმეში.

ტ. შათოყ

თბილისი, ივნისი 1976 წ.

იხ. თამაზ გამყრელიძე, წერის ანბანური სისტემა და ძველი ქართული დამწერლობა. ანბანური წერის ტიპოლოგია და წარმომავლობა. აკაკი შანიძის რედაქციითა და წინასიტყვაობით (ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1990 [მეორე გამოცემა]). (იბეჭდება მნიშვნელოვანი შემოკლებებით – თ.ც.).

შესავალი

ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის შექმნა უდიდესი მნიშვნელობის მოვლენა იყო ქართველთა კულტურულ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ამ დამწერლობის სახით წარმოიშვა ეროვნული ქართული წერიითი სისტემა, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელი გახდა ქართული ენის ზუსტი წერილობითი ფიქსირება და ეროვნულ ენაზე მწერლობის შექმნა.

წერიითი სისტემა საზოგადოდ წარმოადგენს გრაფიკულ ნიშანთა გარკვეული აზრით მონესრიგებულ, დალაგებულ სიმრავლეს და ეს „მონესრიგება“, „დალაგება“ გამოიხატება სისტემაში ნიშანთა გარკვეული თანმიმდევრობით, გარკვეული რიგით წარმოდგენაში. წერით სისტემაში ამგვარ „რიგს“ შესაძლებელია ნიშანთა (ანუ სისტემის) პარადიგმატიკა ეწოდოს. წერილობითი სისტემის პარადიგმატიკის შესწავლა გულისხმობს გრაფიკულ სიმბოლოთა ურთიერთმიმართების განხილვას მიმდევრობაში, წერილობით ნიშანთა თანმიმდევრობის შესწავლას სისტემაში; ამისაგან განსხვავებით, წერილობითი სისტემის სინტაგმატიკა გულისხმობს ნიშანთა შეერთების წესებს სიტყვებში, წერით სიმბოლოთა ურთიერთმიმართებებს სიტყვის ფარგლებში და საზოგადოდ წერის მიმართულებასთან დაკავშირებულ კანონზომიერებებს. სიტყვის პარადიგმატიკული და სინტაგმატიკური პლანის ექსპლიციტური გამიჯვნა, რაც ენათმეცნიერებაში ფ. დე სოსიურმა შემოიტანა, უნდა გახდეს აუცილებელი პრინციპი წერიითი სისტემის ანალიზისა „დამწერლობათმცოდნეობაშიც“, ანუ დამწერლობის

ზოგად თეორიაში, რომელსაც თანამედროვე მეცნიერებაში «გრამატოლოგია» უწოდებენ.

ამ თვალსაზრისით ტრადიციული პალეოგრაფია განიხილება როგორც „დამწერლობითმცოდნეობის“ ანუ „გრამატოლოგიის“ კერძო დარგი, რომელსაც საქმე აქვს წერიტი სისტემის მხოლოდ გრაფიკულ სიმბოლოთა გამომხატულებასთან და შეისწავლის მათ გრაფიკულ ცვლილებებს დროსა და სივრცეში.

წერიტი სისტემა შეიძლება განვიხილოთ როგორც სტრუქტურა, რომელსაც ორი მხარე, ორი პლანი აქვს: „გამოხატულების პლანი“ და „შინაარსის პლანი“. წერიტი სისტემის გამომხატულების პლანიანიშან-სიმბოლოთა გრაფიკული მხარე ანუ მოხაზულობა, მათი გრაფიკული ფორმა. სისტემის გამომხატულების პლანი აგრეთვე გრაფიკულ სიმბოლოთა სპეციფიკური სახელწოდებები. წერიტი სისტემის გამომხატულების პლანის ანალიზი, ამდენად, გულისხმობს ნიშან-სიმბოლოთა გრაფიკულ ანალიზს, მათ ურთიერთ შედარება-მეპირისპირებას და სათანადო სახელწოდებათა სტრუქტურისა და წარმომავლობის გარკვევას. წერიტი სისტემის გამომხატულების პლანს განეკუთვნება სისტემის პარადიგმატული სტრუქტურა, ანუ ნიშანთა თანმიმდევრობა, სისტემაში ნიშანთა „დალაგების“ პრინციპი. სისტემის გამომხატულების პლანი აგრეთვე წერის ისეთი სინტაგმატური მახასიათებელი, როგორიცაა წერის მიმართულება, რაზედაც ხშირად დამოკიდებულია ნიშანთა ესათუის გრაფიკული ფორმა და მთელი რიგი გრაფიკული თავისებურებანი (ნიშანთა გრაფიკულ ცვლილებათა ტენდენცია და სხვ.).

წერიტი სისტემის შინაარსის პლანი სისტემის ნიშან-სიმბოლოთა ფონეტიკური, ერთი მხრით, და რიცხვითი მნიშვნელობები. მეორე მხრით. სისტემის შინაარსის პლანის ანალიზი გულისხმობს ნიშანთა ფონეტიკურ მნიშვნელობათა ხასიათის გარკვევას, რაც არსებითად მთელი სისტემის სტრუქტურასა და ბუნებას განსაზღვრავს.

წერიტი სისტემის ამგვარი გაგება საფუძველს გვაძლევს ჩავთვალოთ იგი სემიოტიკურ სისტემად და შესაბამისად განვიხილოთ დამწერლობათმცოდნეობა, ანუ გრამატიკოლოგია, როგორც სემიოტიკური დისციპლინა. დამწერლობის ანალოგიური გაგება როგორც სემიოტიკური სისტემისა მოცემული ჰქონდა უკვე ფერდინანდ დე სოსიურს.

სისტემის სიმბოლოთა რიცხვითი მნიშვნელობები დამოკიდებულია სისტემის პარადიგმატიკაზე, ნიშანთა რიგზე ან თანმიმდევრობაზე, რომელიც დამახასიათებელია კონკრეტული წერიტი სისტემისათვის. წერიტი სისტემის ეს არსებითი მახასიათებელი იქმნება ორიგინალურ სისტემებში სხვადასხვა ფაქტორების ზეგავლენით.

ისტორიულად პირველ ნიმუშს თანმიმდევრული ანბანური დამწერლობისას, სადაც კონსონანტური და ფუნქციურად ტოლფასი ვოკალური ნიშნები ერთიან ავტონომიურ სისტემას ქმნიან, წარმოადგენს ძველი ბერძნული წერიტი სისტემა, რომელიც ძველ სემიტურ წერიტი სისტემას ემყარება და ძველი ფინიკიური დამწერლობისაგან მომდინარეობს. ამ თვალსაზრისით ბერძნული დამწერლობა სემიტურისაგან თვისებრივად განსხვავებულ წერიტი სისტემას წარმოადგენს, წარმოქმნილს სემიტური სისტემის მოდიფიცირებით ხმოვან ფონემათათვის სპეციალური ნიშნების ჩამოყალიბების შედეგად.

ბერძნული ანბანური დამწერლობის სახელით ცნობილი წერიტი სისტემა, რომელიც საფუძველად დაედო მრავალ განშტოებას, მათ შორის ლათინურ დამწერლობას, და ამით დასაბამი მისცა მსოფლიოში ამჟამად ყველაზე გავრცელებულ წერიტი სისტემებს, არ წარმოადგენს ბერძნული ენის გრაფიკული ფიქსაციის უძველეს ნიმუშს. ქრონოლოგიურად ბერძნულ ანბანურ დამწერლობას წინ უსწრებს სილაბური ხასიათის კრეტული (მიკენური) დამწერლობა (ე.წ. B-ხაზოვანი დამწერლობა), რომლითაც შესრულებულია ძვ. წელთაღრიცხვის მეორე ათასწლეულის შუა საუკუნეების მთელი რიგი მიკენური ბერძნული წარწერები.

ბერძნული ანბანური დამწერლობის უძველესი ნიმუშები თარიღდება ძვ. წელთაღრიცხვის VIII-VII საუკუნეებით. მაგრამ სხვადასხვა პალეოგრაფიული მოსაზრების საფუძველზე შესაძლებელია ბერძნული ანბანური დამწერლობის წარმოშობა პირველი ათასწლეულის დასაწყისისათვის ვივარაუდოთ.

ანტიკური ტრადიციას ბერძნული დამწერლობა ძველი სემიტური, უფრო ზუსტად ძველი ფინიკიური, წერისაგან წარმომდგარად მიაჩნია. მთელი ბერძნული წერითი სისტემისათვის უკვე ძველი წელთაღრიცხვის III საუკუნიდან იხმარება გამოთქმა ἄλφα και βήτα და τὸ ἄλφάβητον, ან კიდევ ὀ, ῥ ἄλφάβητος. არქაული ბერძნული ანბანური დამწერლობის ანუ „ალფაბეტის“ წარმოშობა ძველი ფინიკიური (*resp.* ძველი სემიტური) დამწერლობისაგან ამჟამად ყველაზე გავრცელებული და დასაბუთებული თვალსაზრისია ბერძნული წერითი სისტემის წარმომავლობის შესახებ. ძველის ბერძნული დამწერლობის ძველი ფინიკიურიდან (*resp.* ძველი სემიტურიდან) მომდინარეობას მოწმობს შემდეგი მონაცემები:

1. არქაული ბერძნული დამწერლობის ნიშნები გრაფიკულად ემთხვევა ძველი სემიტური წერის შესაბამის გრაფიკულ სიმბოლოებს;

2. ბერძნული სისტემის პარადიგმატიკა ანუ ნიშანთმიმდევრობა არსებითად იგივეა, რაც ძველ სემიტურ სისტემაში. ამასთანაა დაკავშირებული ბერძნულ ნიშანთა რიცხვითი მნიშვნელობები;

3. არქაული ბერძნული წერის მიმართულემა მარჯვნიდან მარცხნივ იგივეა, რაც სემიტურ სისტემაში.

4. ბერძნულ ასოთა სახელები წარმოადგენს სათანადო ძველი სემიტური ნიშნების სახელწოდებათა მოდიფიკაციას. ბერძნული ნიშანსახელები მხოლოდ უმნიშვნელოდ განსხვავდება იმ სახელწოდებებისაგან, რომლებიც სათანადო ასოთა უძველეს სემიტურ სახელებადაა მიჩნეული.

ანბანურ დამწერლობათა შექმნის ტიპოლოგია

როგორც აღინიშნა, ძველი ბერძნული ანბანური დამწერლობა გახდა წყარო მრავალი სხვა წერიტი სისტემისათვის, რომლებიც აღმოსავლეთსა და დასავლეთში გავრცელდა; ბერძნული დამწერლობისაგან მომდინარე ყველა სისტემის ძირითადი სტრუქტურული მახასიათებელია მათი ანბანურიობა, ე.ი. სისტემაში როგორც კონსტანტური, ისე ვოკალური ნიშნების არსებობა, რომლებიც ერთიან პარადიგმატიკას ქმნიან. სხვადასხვა სისტემის ანბანურ დამწერლობათა შედარებით შესწავლა აღგვიდგენს ანბანის შექმნის პროცესს ნიმუშად აღებული სანყისი წერიტი სისტემის მიხედვით, წარმოგვიდგენს დამწერლობის წარმოქმნის ტიპოლოგიას.

პირველი ძირითადი ეტაპი ამ პროცესისა არის ენის დანაწევრება ცალკეულ ბგერით ერთეულებად, რომლებიც უნდა გამოისახოს დამწერლობაში გრაფიკული სიმბოლოებით; ეს არის არსებითად ენის ბგერითი, ფონემური ანალიზი, რაშიც ვლინდება დამწერლობის შემქმნელის ლინგვისტური ალლო და ინტუიცია: იგი წინასწარ ანაწევრებს ენას უმცირეს ბგერით ერთეულებად, რომელთა ერთობლიობა ენის ბგერით სისტემას ქმნის. ამდენად, ყოველი წერიტი სისტემა და განსაკუთრებით ანბანური დამწერლობა გულისხმობს იმპლიციტურად ჩატარებულ საკმაოდ მაღალი დონის ფონემურ ანალიზს, და შესაბამისად ყოველი დამწერლობა წარმოადგენს სათანადო ენის ლინგვისტური კვლევის პირველ ნიმუშს.

შესაძლებელია საერთოდ ვამტკიცოთ, რომ მეცნიერების დასაბამი საზოგადოდ (და, კერძოდ, ენათმეცნიერული კვლევისა) ამა თუ იმ ხალხის კულტურულ ისტორიაში მოდის სათანადო ენისათვის დამწერლობის შექმნის პერიოდზე;

დამწერლობის შექმნა საზოგადოდ მეცნიერული კვლევის დასაწყისს უნდა გულისხმობდეს.

რომელიმე B ენისათვის დამწერლობის შექმნისას ამ ენის ბგერით ერთეულებს უპირისპირებენ ნიმუშად აღებული A ენის ბგერით სისტემას, რომელიც წარმოდგენილია ანბანში გარკვეული თანმიმდევრობით განწყობილი და შესაბამისი გრაფიკული სიმბოლოებით გამოხატული ბგერების სახით. ნიმუშად აღებული A ენის ანბანის მიხედვით განლაგდება B ენის ფონეტიკურად მსგავსი ბგერები, რომლებიც სათანადო გრაფიკულ გამოსახულებას იძენენ. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ხდება შესაბამისობის დადგენა ფონეტიკური მსგავსების საფუძველზე B ენის ბგერებსა და ნიმუშად აღებული A ენის ბგერებს შორის, რომლებიც გარკვეული თანმიმდევრობით წარმოდგენილია ანბანთრიგში. ამგვარად, შესადარებელი A ენის პროტოტიპული დამწერლობის პარადიგმატიკა „გადაისახება“ B ენის ახლად შექმნილი დამწერლობის პარადიგმატიკაზე: ეს უკანასკნელი განისაზღვრება სანიმუშოდ აღებული A ენის წერიითი სისტემის პარადიგმატიკით. თუ B ენაში, რომლისთვისაც იქმნება დამწერლობა, აღმოჩნდა უფრო დიდი რაოდენობა ბგერითი ერთეულებისა, ვიდრე შესადარებელ A ენაშია, B ენის დამწერლობისათვის საჭირო იქნება მეტი გრაფიკული სიმბოლო შექმნა სათანადო დამატებითი ბგერების გამოსახატავად. ასეთი დანართი გრაფიკული ნიშნები, გამომხატველი შესადარებელი ენის თვალსაზრისით „დამატებითი“ ბგერებისა, ემატება სიმბოლოთა ძირითად ნაწილს, რომელიც ნიმუშად აღებული ენის ანბანთრიგის შესაბამისად არის განწყობილი, ან ჩართულია ძირითად ნაწილში, რითაც არსებითად ირღვევა ნიმუშად აღებული A ენის ანბანის აქსახული პარადიგმატიკა.

პირუკუ ვითარების შემთხვევაში, ე.ი. თუ ნიმუშად აღებული A ენის ბგერათა რაოდენობა აღემატება B ენის ბგერათ-რაოდენობას, რომლისთვისაც იქმნება ანბანი, პროტოტიპულ დამწერლობაში რჩება მთელი რიგი „ჭარბი“ სიმბოლოები, რომლებიც აქ B ენის თვალსაზრისით „ზედმეტ“ ბგერით ერთეულებს გამოხატავენ. მაგრამ პრაქტიკულად იშვიათია შემთხვევა, როდესაც ენის ბგერითი სიმრავლე მთლიანად ფარავს მეორე ენის ბგერით სიმრავლეს, ე.ი. როდესაც ერთ-ერთი ენის ბგერები მთლიანად ემთხვევა მეორე ენის ბგერებს. ჩვეულებრივ, შესადარებელ ენებში, გარდა ფონეტიკურად მსგავსი ბგერებისა, არსებობს ბგერათა რაღაც ჯგუფი, რომელიც „სპეციფიკურია“ თითოეული ენისათვის. ასეთ შემთხვევაში საწყისი, ნიმუშად აღებული ანბანის პარადიგმატიკაში ხდება სათანადო ნიშნების ბგერათმნიშვნელობათა შენაცვლება მოცემული ენისათვის სპეციფიკური მნიშვნელობებით, როგორც წესი, იმადგილების შენარჩუნებით, რომლებიც სათანადო ნიშნებს პროტოტიპულ ანბანში ჰქონდათ. ფონეტიკურ მნიშვნელობათა ამგვარი შენაცვლებები საწყისი სისტემის გარკვეულ სიმბოლოებთან (და არა სიმბოლოთა ამოღება სისტემიდან) ნაკარნახევია მიდრეკილებით პროტოტიპული სისტემის პარადიგმატიკის მაქსიმალური შენარჩუნებისადმი ახლად შექმნილ ანბანთ-სისტემაში, რაზედაც არსებითად დამოკიდებულია სისტემის რიცხვით მნიშვნელობათა ადეკვატურობა საწყისი სისტემის რიცხვითი მნიშვნელობებისადმი.

მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში თუ ხდება სისტემაში ფონეტიკურად არაადეკვატური ნიშნის ამოგდება და ანბანის ერთგვარი „შემჭიდროება“ საწყის სისტემასთან შედარებით, რაც ახალი სისტემის რიცხვით მნიშვნელობათა ერთგვარ მოდიფიკაციას იწვევს. ნიმუშად აღებული A ენის წერითი სისტემის მიხედვით მოცემული B ენის ბგერით ერთეულთა

განყოფილება გულისხმობს ამავე დროს ამ ბგერათათვის სპეციალური გრაფიკული სიმბოლოების დადგენა - შეთხზვას, რომელთა საშუალებით ეს ბგერები უნდა გამოიხატოს. ეს ორი პროცესი - მოცემულ B ენაში ნიმუშად აღებული A ენის მიხედვით ბგერითი ერთეულების გამოყოფა-დალაგება და მათი გამომხატველი გრაფიკული სიმბოლოების შექმნა - ერთმანეთთან დაკავშირებულ პროცედურას ასახავს და ერთმანეთს გულისხმობს; დამწერლობის როგორც შინაარსის, ისე გამოხატულების პლანის შექმნა ორიგინალური შემოქმედების ერთიან პროცესს წარმოადგენს.

ყოველი დამწერლობის სათავეში, იქნება ეს ძველი სემიტური, არქაული ბერძნული, კობტური, გოთური თუ რომელიმე სხვა, დგას კონკრეტული პიროვნება ან, შესაძლებელია პიროვნებათა ჯგუფი, ამ დამწერლობის შემქმნელი, რომელიც ერთიანი გეგმის მიხედვით ადგენს ახალ წერით სისტემას გარკვეული წერილობითი პროტოტიპის საფუძველზე. ნიმუშად აღებული ამ პროტოტიპის თანახმად გამოიყოფა ბგერითი ერთეულები საკუთარ ენაში, გამოიხატება სათანადო გრაფიკული სიმბოლოებით და განიყოფა გარკვეული წესის მიხედვით ახლად შექმნილ წერით სისტემაში.

ამავე დროს, ახალი დამწერლობის შექმნა კონკრეტული წერილობითი პროტოტიპის მიხედვით ერთდროულ შემოქმედებით აქტს წარმოადგენს; იქმნება ახალი დამწერლობის მთლიანი სისტემა, რომლის დროთა ვითარებაში მხოლოდ ერთგვარი მოდიფიცირება და სრულყოფა თუ შეიძლება, რაც გარკვეული ნიშნების მიმატებასა, გამოკლებასა თუ გარდაქმნაში გამოიხატება.

ჩვენ არ უნდა წარმოვიდგინოთ საქმის ვითარება ისე, თითქოს თავდაპირველად იქმნება რამდენიმე ნიშანი, რომლებსაც შემდგომ კიდევ რამდენიმე ემატება; ამას კიდევ რალაც რაოდენობა ერთვის და ა.შ., სანამ ხანგრძლივი ევოლუციის პროცესში არ მიიღება საკმაოდ სრული სისტემა, რომლის საშუალებითაც ხერხდება ამა თუ იმ ენაზე ტექსტის ჩაწერა. წერილობითი სისტემა, რამდენადაც იგი დამწერლობას წარმოადგენს, იმთავითვე სრული სისტემის სახით ყალიბდება, რომელიც შეიცავს ამა თუ იმ ენის ადეკვატური წერილობითი გამოსახვისათვის საჭირო და აუცილებელი ძირითადი გრაფიკული სიმბოლოების რაოდენობას, და ამ აზრით არის სწორედ წერილობითი სისტემის შექმნა „ერთდროული აქტი“, განხორციელებული კონკრეტული პიროვნების თუ პიროვნებათა ჯგუფის ერთიანი შემოქმედების შედეგად.

ამ თვალსაზრისით ნებისმიერი წერილობითი სისტემის მიმართ უნდა დაისვას კითხვა არა იმის შესახებ, არის თუ არა იგი ერთდროულად შემოქმედებითი აქტის პროდუქტი (დამწერლობის კონკრეტული შემქმნელი ყოველის ისტორიულად არსებული წერილობითი სისტემის შემთხვევაში უნდა ვივარაუდოთ); კითხვა შეიძლება დაისვას იმის თაობაზე, არის თუ არა გარკვეული წერითი სისტემა ჩვენთვის ცნობილი იმ სახით, რა სახითაც იგი გამოვიდა მისი შემქმნელის ხელიდან, თუ ჩვენამდე მოღწეული დამწერლობა წარმოადგენს პირვანდელი სისტემის ევოლუციისა და განვითარების შედეგად გრაფიკულად შეცვლილ და შედგენილობის თვალსაზრისით მოდიფიცირებულ ვარიანტს.

ყველაზე მარტივი გზა დამწერლობის გამოხატულების პლანის გაფორმებისა და ენის ბგერითი ერთეულებისათვის გრაფიკული სიმბოლოების შექმნისა იქნებოდა, ბუნებრივია, შესაქმნელ ანბანში სანიმუშოდ აღებული დამწერლობიდან იმ ნიშნების გრაფიკული ფორმის გადმოღება, რომლებიც სანყის ენაში ფონეტიკურად მსგავს ბგერებს გამოხატავენ, და შექმნილ სისტემაში მათი სათანადო, სანყისი სისტემისადმი შესაბამისი, განლაგება. დამატებითი ნიშნები, გამომხატველი მოცემული ენისათვის სპეციფიკური ბგერებისა, შესაძლებელია წარმოიქმნას სანყისი სისტემიდან გადმოღებული ნიშნების გრაფიკული მოდიფიკაციით ან სხვა წერილობითი წყაროებიდან სესხების გზით, სადაც შესაძლებელია აღმოჩნდეს მოცემული ენისათვის დამახასიათებელ დამატებით ბგერათა ფონეტიკურად ანალოგიური ბგერების გამომხატველი ნიშნები.

დამწერლობის შექმნის აღწერილი პროცესის ამსახველია სწორედ არქაული ბერძნული ანბანი, რომელიც არსებითად იმეორებს ძველი ჩრდილო-სემიტური დამწერლობის ნიშანთა მოხაზულობას, ხოლო დანართი ნიშნები იქმნება ძირითად ნიშანთა გრაფიკული მოდიფიკაციით ან რომელიმე სხვა წერილობითი წყაროებიდან სესხების გზით.

ძველი ბერძნული დამწერლობა

კვ. ფონიკური	ფონეტიკური მნიშვნელობა	რიცხვითი მნიშვნელობა	ბერძნული			ანბანური			დამწერლობა			კლასიკური ანბანი	რიცხვითი მნიშვნელობა	ბაშური მნიშვნელობა
			არაბული ბერძნული	ალფაბეტური-ბერძნული	და	და	და	დასავლურ-ბერძნული	და	და	და			
Α	1	Α	α	Α	Α	Α	Α	Α	Α	Α	Α	1	Α	
Β	2	Β	β	Β	Β	Β	Β	Β	Β	Β	Β	2	Β	
Γ	3	Γ	γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	3	Γ	
Δ	4	Δ	δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	4	Δ	
Ε	5	Ε	ε	Ε	Ε	Ε	Ε	Ε	Ε	Ε	Ε	5	Ε	
Ζ	6	Ζ	ζ	Ζ	Ζ	Ζ	Ζ	Ζ	Ζ	Ζ	Ζ	6	Ζ	
Η	8	Η	η, ε	Η	Η	Η	Η	Η	Η	Η	Η	8	Η	
Θ	9	Θ	θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	9	Θ	
Ι	10	Ι	ι	Ι	Ι	Ι	Ι	Ι	Ι	Ι	Ι	10	Ι	
Κ	20	Κ	κ	Κ	Κ	Κ	Κ	Κ	Κ	Κ	Κ	20	Κ	
Λ	30	Λ	λ	Λ	Λ	Λ	Λ	Λ	Λ	Λ	Λ	30	Λ	
Μ	40	Μ	μ	Μ	Μ	Μ	Μ	Μ	Μ	Μ	Μ	40	Μ	
Ν	50	Ν	ν	Ν	Ν	Ν	Ν	Ν	Ν	Ν	Ν	50	Ν	
Ξ	60	Ξ	ξ	Ξ	Ξ	Ξ	Ξ	Ξ	Ξ	Ξ	Ξ	60	Ξ	
Ο	70	Ο	ο	Ο	Ο	Ο	Ο	Ο	Ο	Ο	Ο	70	Ο	
Π	80	Π	π	Π	Π	Π	Π	Π	Π	Π	Π	80	Π	
Ρ	90	Ρ	ρ	Ρ	Ρ	Ρ	Ρ	Ρ	Ρ	Ρ	Ρ	90	Ρ	
Φ	100	Φ	φ	Φ	Φ	Φ	Φ	Φ	Φ	Φ	Φ	100	Φ	
Χ	200	Χ	χ	Χ	Χ	Χ	Χ	Χ	Χ	Χ	Χ	200	Χ	
Ψ	300	Ψ	ψ	Ψ	Ψ	Ψ	Ψ	Ψ	Ψ	Ψ	Ψ	300	Ψ	
Ω	400	Ω	ω	Ω	Ω	Ω	Ω	Ω	Ω	Ω	Ω	400	Ω	
Ϝ		Ϝ	Ϝ	Ϝ	Ϝ	Ϝ	Ϝ	Ϝ	Ϝ	Ϝ	Ϝ		Ϝ	
Ϛ		Ϛ	Ϛ	Ϛ	Ϛ	Ϛ	Ϛ	Ϛ	Ϛ	Ϛ	Ϛ		Ϛ	
Ϟ		Ϟ	Ϟ	Ϟ	Ϟ	Ϟ	Ϟ	Ϟ	Ϟ	Ϟ	Ϟ		Ϟ	
Ϡ		Ϡ	Ϡ	Ϡ	Ϡ	Ϡ	Ϡ	Ϡ	Ϡ	Ϡ	Ϡ		Ϡ	
Ϣ		Ϣ	Ϣ	Ϣ	Ϣ	Ϣ	Ϣ	Ϣ	Ϣ	Ϣ	Ϣ		Ϣ	
ϣ		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ		ϣ	
ϥ		ϥ	ϥ	ϥ	ϥ	ϥ	ϥ	ϥ	ϥ	ϥ	ϥ		ϥ	
Ϧ		Ϧ	Ϧ	Ϧ	Ϧ	Ϧ	Ϧ	Ϧ	Ϧ	Ϧ	Ϧ		Ϧ	
Ϩ		Ϩ	Ϩ	Ϩ	Ϩ	Ϩ	Ϩ	Ϩ	Ϩ	Ϩ	Ϩ		Ϩ	
ϩ		ϩ	ϩ	ϩ	ϩ	ϩ	ϩ	ϩ	ϩ	ϩ	ϩ		ϩ	
ϫ		ϫ	ϫ	ϫ	ϫ	ϫ	ϫ	ϫ	ϫ	ϫ	ϫ		ϫ	
Ϭ		Ϭ	Ϭ	Ϭ	Ϭ	Ϭ	Ϭ	Ϭ	Ϭ	Ϭ	Ϭ		Ϭ	
ϭ		ϭ	ϭ	ϭ	ϭ	ϭ	ϭ	ϭ	ϭ	ϭ	ϭ		ϭ	
Ϯ		Ϯ	Ϯ	Ϯ	Ϯ	Ϯ	Ϯ	Ϯ	Ϯ	Ϯ	Ϯ		Ϯ	
ϯ		ϯ	ϯ	ϯ	ϯ	ϯ	ϯ	ϯ	ϯ	ϯ	ϯ		ϯ	
ϰ		ϰ	ϰ	ϰ	ϰ	ϰ	ϰ	ϰ	ϰ	ϰ	ϰ		ϰ	
ϱ		ϱ	ϱ	ϱ	ϱ	ϱ	ϱ	ϱ	ϱ	ϱ	ϱ		ϱ	
ϲ		ϲ	ϲ	ϲ	ϲ	ϲ	ϲ	ϲ	ϲ	ϲ	ϲ		ϲ	
ϳ		ϳ	ϳ	ϳ	ϳ	ϳ	ϳ	ϳ	ϳ	ϳ	ϳ		ϳ	
ϴ		ϴ	ϴ	ϴ	ϴ	ϴ	ϴ	ϴ	ϴ	ϴ	ϴ		ϴ	
ϵ		ϵ	ϵ	ϵ	ϵ	ϵ	ϵ	ϵ	ϵ	ϵ	ϵ		ϵ	
϶		϶	϶	϶	϶	϶	϶	϶	϶	϶	϶		϶	
Ϸ		Ϸ	Ϸ	Ϸ	Ϸ	Ϸ	Ϸ	Ϸ	Ϸ	Ϸ	Ϸ		Ϸ	
ϸ		ϸ	ϸ	ϸ	ϸ	ϸ	ϸ	ϸ	ϸ	ϸ	ϸ		ϸ	
Ϲ		Ϲ	Ϲ	Ϲ	Ϲ	Ϲ	Ϲ	Ϲ	Ϲ	Ϲ	Ϲ		Ϲ	
Ϻ		Ϻ	Ϻ	Ϻ	Ϻ	Ϻ	Ϻ	Ϻ	Ϻ	Ϻ	Ϻ		Ϻ	
ϻ		ϻ	ϻ	ϻ	ϻ	ϻ	ϻ	ϻ	ϻ	ϻ	ϻ		ϻ	
ϼ		ϼ	ϼ	ϼ	ϼ	ϼ	ϼ	ϼ	ϼ	ϼ	ϼ		ϼ	
Ͻ		Ͻ	Ͻ	Ͻ	Ͻ	Ͻ	Ͻ	Ͻ	Ͻ	Ͻ	Ͻ		Ͻ	
Ͼ		Ͼ	Ͼ	Ͼ	Ͼ	Ͼ	Ͼ	Ͼ	Ͼ	Ͼ	Ͼ		Ͼ	
Ͽ		Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ		Ͽ	

ანალოგიური ხასიათისაა სისტემის გამოხატულების პლანის თვალსაზრისით კოპტური და გოთური ანბანები და სლავური „კირილიცა“, რომლებიც ბერძნული წერით სისტემას ემყარებიან არა მარტო შინაგანი სტრუქტურის თვალსაზრისით, არამედ შესაბამის წერილობით ნიშანთა გრაფიკული მოხაზულობითაც, რაც ბერძნული უნციალური დამწერლობის მრგვლოვან დუქტუსს ასახავს. დამატებით ნიშნები ამ სისტემებში იქმნება არსებულ ძირითად ნიშანთა გრაფიკული მოდიფიკაციით ან ცალკეულ ნიშანთა სხვა წყაროებიდან სესხებით (ზოგ შემთხვევაში ამავე ენებზე არსებულ უფრო ადრინდელი წერითი სისტემიდან, შდრ. დე მო ტ უ რ ი ნიშნები კოპტურ დამწერლობაში, რ უ ნ უ ლ ი ნიშნები გოთურში, გ ლ ა გ ო ლ ი ც უ რ ი ნიშნები სლავურ „კირილიცაში“ (იხ. ქვემოთ სათანადო ტაბულები).

დამწერლობის „გამოხატულების პლანის“ შექმნის აღწერილისაგან არსებითად განსხვავებულ გზას წარმოადგენს შემთხვევა, როდესაც სანყისი, ნიმუშად აღებული დამწერლობის ნიშნები, რომლებიც მსესხებელი ენის სათანადო ფონეტიკურად მსგავს ბგერებს გამოხატავენ, გადმოდიან ახალ დამწერლობაში არა გრაფიკულად უცვლელი სახით, არამედ გარკვეული გრაფიკული, შესაძლებელია შეგნებულად განხორციელებული, მოდიფიკაციებით, რაც მნიშვნელოვნად ცვლის სათანადო ნიშნების გრაფიკულ ფორმას პროტოტიპული სისტემის სიმბოლოებთან შედარებით, ისე რომ იჩრდილება სათანადო სიმბოლოთა ერთმანეთთან ფორმალური კავშირი (შდრ. სლავური „გ ლ ა გ ო ლ ი ც ა“ საპირისპიროდ ბერძნული მინუსკულური დამწერლობისა).

სანყისი სისტემების ამგვარი გრაფიკული მოდიფიკაციები შეიძლება განხორციელებულიყო მოცემული დამწერლობისათვის ნიმუშად აღებულ წერით სისტემებთან კავშირის

დაფარვის მიზნით, რასაც შესაძლებელია გარკვეული პოლიტიკურ-იდეოლოგიური საფუძვლები ჰქონოდა.

ამ ტენდენციის უკიდურეს გამოვლენას წარმოგვიდგენს ძველი სომხური დამწერლობა, რომელიც ასევე ბერძნულ წერილობით სისტემას ემყარება, მაგრამ რომელსაც არსებითად გარდაქმნილი აქვს სისტემის „გამოხატულების პლანი“. ბერძნულ ბგერით სისტემასთან შეფარდებით დადგენილი და განლაგებული სომხური ბგერითი ერთეულები გამოიხატა არა შესაბამის ბერძნულ სიმბოლოებზე დამყარებული ნიშნებით, არამედ მთლიანად ბერძნული გრაფიკისაგან დამოუკიდებლად შეითხზა, შესაძლებელია, ორიგინალურ ნიადაგზე ან სხვადასხვა გრაფიკული ნიმუშების გამოყენებით. ამ თვალსაზრისით ძველი სომხური დამწერლობა ბერძნულ წერით სისტემაზე დამყარებულ დამწერლობათა შორის მეტად თავისებურ სისტემას წარმოადგენს, რომელიც უპირისპირდება ამ მხრივ ბერძნული სისტემის გამოხატულების პლანის ამსახველ დამწერლობებს: კოპტურს, გოთურს, სლავურ „კირილიცას“ და სხვ. ეს წერითი სისტემები ბერძნული დამწერლობისაგან წარმომდგარ ანბანურ დამწერლობათა ტიპოლოგიაში უკიდურეს პოლუსებს ქმნიან. ამათ შორის მოთავსდება ტიპოლოგიურად სლავური „გლაგოლიცა“, რომელიც არ წყვეტს მთლიანად გრაფიკულ კავშირს პროტოტიპული დამწერლობის გამოხატულებასთან, მაგრამ წარმოგვიდგენს ბერძნული სისტემის გრაფიკულ სიმბოლოებს უაღრესად მოდიფიცირებული და გრაფიკულად სტილიზებული წერილობითი ნიშნების სახით.

ამავე ჯგუფში უნდა მოთავსდეს ტიპოლოგიურად კიდევ ერთი წერითი სისტემა, რომელიც ბერძნულ დამწერლობას ემყარება. ეს არის ძველი ქართული „ასომთავრული დამწერლობა“.

ქართული ანბანის ბერძნული პროტოტიპის მიხედვით შექმნა, ბერძნული წერითი ნიმუშისაგან მომდინარეობა ვლინდება ძველი ქართული დამწერლობის მთელი რიგი შინაგანი სტრუქტურული მონაცემების საფუძველზე, ქართული წერითი სისტემის შინაგანი წყობისა და პარადიგმატიკის მიხედვით:

ქართული ასომთავრული დამწერლობა

ა	ა	a	an	რ	რ	rae
ბ	ბ	b	ban	ს	ს	san
გ	გ	g	gan	ტ	ტ	t'ar
დ	დ	d	don	ყ	ჳ	wi
ე	ე	e	en	ფ	ფ	p ^h ar
ვ	ვ	v	vin	ქ	ქ	k ^h an
ზ	ზ	z	zen	ჩ	ღ	č'an
თ	თ	t ^h	t ^h an	ც	ყ	q'ar
ი	ი	i	in	ც	შ	š'in
კ	კ	k'	k'an	ც	ჩ	č'in
ლ	ლ	l	las	ც	ც	c'an
მ	მ	m	man	ძ	ძ	ž'il
ნ	ნ	n	nar	წ	წ	c'it
ო	ო	j	je	ჭ	ჭ	č'ar
პ	პ	o	on	ხ	ხ	x'an
ჟ	ჟ	p'	p'ar	ჯ	ჯ	q ^h ar
ზ	ზ	ž	ž'an	ღ	ღ	h
ყ	ყ			რ	რ	

ველი ქართული ასომთავრული ანბანის შესაძლებელი წერიითი პროტოტიპები

როგორც აღინიშნა, ყოველი დამწერლობის და განსაკუთრებით ანბანური წერიითი სისტემის შექმნის პირველ და აუცილებელ ეტაპს წარმოადგენს ენის ბგერითი სისტემის წინასწარი სეგმენტირება ცალკეულ ბგერით ერთეულებად, რომლებიც უნდა გამოისახოს გრაფიკული სიმბოლოების საშუალებით; ამა თუ იმ ენისათვის ანბანური დამწერლობის შექმნა გულისხმობს იმავდროულად ამ ენის ბგერით ერთეულთა საკმაოდ სრული და ამომწურავი სისტემის წინასწარ მოცემულობას; ენის ბგერითი სისტემის ამ წინასწარ ანალიზზეა არსებითად დამოკიდებული მის შესაბამისად შექმნილი დამწერლობის ხასიათი და ფუნქციური სრულყოფილების ხარისხი: რაც უფრო თანმიმდევრული, სრული და ენის ბგერითი შედგენილობისადმი ადეკვატურია ანბანის შემდგენლის მიერ ჩატარებული ამგვარი წინასწარი ფონემურ-ფონეტიკური ანალიზი, მით უფრო სრულყოფილია ენის ბგერითი შედგენილობის ამსახველი დამწერლობა, მით უფრო შეესაბამება იგი ენის გრაფიკული ფიქსირების მიზნებს.

ირკვევა, რომ ქართული ანბანის შემქმნელს ზედმინვენით სისრულით აქვს წარმოდგენილი თანადროული ქართული ენის ბგერითი სისტემა: იგი სრულად და ამომწურავად ითვალისწინებს ქართული ენის ბგერათა („ფონემათა“) ინვენტარს, რომელთა გრაფიკული გამოსატყა აუცილებელია ქართული ენის ადეკვატური წერილობითი გადმოცემებისათვის. ქართული ენის ბგერითი ინვენტარი იმდენად სრულად და თანმიმდევრულად არის ასახული ძველ ქართულ ასომთავრულ დამწერლობაში, რომ

მას ამ თვალსაზრისით (ე.ი. ნიშანთა შემადგენლობისა და მათ ფონეტიკურ მნიშვნელობათა მხრივ) შემდგომ არსებითი ცვლილებები არც კი განუცდია. თანამედროვე ქართული დამწერლობა თავისი შინაგანი სტრუქტურული მახასიათებლების მიხედვით ასახავს ძირითადად ძველ ქართულ წერით სისტემას (რამდენიმე ნიშნის ამოღებით: ლ, ე და კ, რომელნიც გამოხატავდნენ ძველ სისტემაში ახალი სალიტერატურო ქართულისათვის არასაჭირო ბგერებს). მაგრამ რომელი წერითი სისტემა აქვს აღებული ქართული ანბანის შემქმნელს ნიმუშად, წერილობით „პროტოტიპად“, რომელ დამწერლობას უფარდებს იგი ქართულ ბგერათა ინვენტარს, ქართული ენის ბგერათა სიმრავლეს, რათა მოახდინოს სისტემაში მოცემულ ბგერათა გარკვეული წესით დალაგება და გამოხატოს ისინი შესაბამისი გრაფიკული სიმბოლოებით? სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ნიმუშად აღებული რომელი დამწერლობის მიხედვით უნდა ყოფილიყო განყოფილი ახლად შექმნილი ქართული ანბანი, რომელი წერითი სისტემა უდევს მას საფუძვლად?

ეს არის არსებითად პრობლემა ძველი ქართული დამწერლობის წარმოშობისა, დაყვანილი სრულიად კონკრეტულ ამოცანაზე, სახელდობრ იმის გარკვევაზე, თუ რომელ წერილობით სისტემას ემყარება ქართული დამწერლობა როგორც ნიმუშს, როგორც „პროტოტიპულ მოდელს“, რომელიც განსაზღვრავს მის წყობასა და პარადიგმატიკას. ამ თვალსაზრისით ძველი ქართული ანბანის შესაძლებელ პროტოტიპებად წარმოგვიდგება პირველ რიგში ძველი სემიტური დამწერლობა (ან მისგან წარმომდგარი რომელიმე სხვა, მაგალითად, ბერძნული წერითი სისტემა).

ყველა შემთხვევაში (ე.ი. ქართული დამწერლობის სემიტური თუ ბერძნული წერითი სისტემისაგან წარმომავლობის

დაშვებით) ერთი რამ წინასწარ ცხადია: როგორც *სემიტურ*, ისე *ბერძნულ* სისტემასთან შედარებით ქართული ბგერითი სისტემა ხასიათდება ბგერათა (კერძოდ, *თანხმოვან ფონემათა*) უფრო დიდი რაოდენობით. მაშასადამე, ორივე ამ სისტემასთან შეფარდებისას ქართულში დარჩება ერთი ჯგუფი თანხმოვნებისა, რომლებიც ვერ პოვებენ ფონეტიკურ ეკვივალენტებს შესადარებელ სისტემებში. ეს ქართული თანხმოვნები ამ თვალსაზრისით „დანართ“, „დამატებით“ ბგერებად შეიძლება ჩაითვალოს შესადარებელ სისტემებთან შეფარდებით; ეს „დამატებითი“ თანხმოვნები ქართულისათვის „სპეციფიკური“ თანხმოვნებია შესადარებელ სისტემათა თვალსაზრისით.

ამგვარად, ქართული დამწერლობის შექმნის პროცესში ნიმუშად აღებულ სისტემებთან ქართულ ბგერათა შეფარდების დამყარებისას, მთელი სიმრავლე ქართული ბგერითი ერთეულებისა ორ ჯგუფად უნდა გაყოფილიყო, რომელთაგან პირველი და ძირითადი ჯგუფი განისაზღვრებოდა შესადარებელი სისტემის ბგერითი ერთეულებით და ამ უკანასკნელის ანბანთრიგის მიხედვით განწყობოდა, ხოლო მეორე ჯგუფი ბგერებისა იქნებოდა ქართულისათვის შესადარებელი სისტემის თვალსაზრისით „სპეციფიკური“ და ამ აზრით იგი დამატებით ბგერათა სიმრავლეს შექმნიდა, რომელიც ანბანში „დანართ ბგერათა“ სახით დაემატებოდა გარკვეული წესის მიხედვით განწყობილ ძირითად ბგერებს.

ამდენად, ძველი ქართული დამწერლობის წარმოშობის პრობლემა ორი ძირითადი ასპექტით ხასიათდება: ეს არის, უწინარეს ყოვლისა, გარკვევა იმ წერილობითი პროტოტიპისა, რომლის მიხედვითაც უნდა განწყობილიყო ქართული ანბანის „ძირითადი ნაწილი“ და მეორე:

გამოვლენა იმ წერიტი წყაროებისა (თუ კი ასეთი არსებობს) და პრინციპებისა, რომელთა მიხედვით ანბანის „დანართი ნაწილი“ უნდა შექმნილიყო და დაჰმატებოდა ძირითად ნაწილს ერთიანი ქართული ანბანის სისტემის საწარმოებლად.

მაშასადამე, ჩვენი ამოცანა – „**ძველი ქართული დამწერლობის**“ წარმომავლობის გარკვევა – კიდევ უფრო კონკრეტულ სახეს იძენს და დაიყვანება იმის გარკვევაზე, თუ რომელი წერილობითი ნიმუშის მიხედვით იქნა განწყობილი ქართული ანბანის ძირითადი ნაწილი, ან უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, რომელი წერიტი პროტოტიპი – **სემიტური** თუ **ბერძნული** – განსაზღვრავს ქართული ანბანის ძირითადი და დამატებითი ნაწილების შინაგან სტრუქტურასა და შედგენილობას.

გასაგებია, რომ სხვადასხვა დამწერლობათა საწყის ნიმუშად, „პროტოტიპად“ ან „წერიტი მოდელად“ აღება სხვადასხვაგვარად განსაზღვრავს ახლად შექმნილი დამწერლობის „ძირითად“ და „დანართ“ ნაწილებს; სხვადასხვა წერიტი პროტოტიპის მიხედვით სხვადასხვაგვარად განაწილდება ბგერითი ერთეულები და მათი გამომხატველი სიმბოლოები ანბანის „ძირითად“ და „დამატებით“ ნაწილში.

ამ თვალსაზრისით სემიტური და ბერძნული დამწერლობის შეფარდება ძველ ქართულ ანბანურ დამწერლობასთან გამორიცხავს ამ უკანასკნელის მომდინარეობას სემიტური წერიტი სისტემისაგან და ავლენს მის გენეტიკურ კავშირს ბერძნულ დამწერლობასთან.

ქართული ანბანის წარმომავლობა სემიტურისაგან ნაკლებად სავარაუდოა უკვე იმის გამო, რომ ძველი სემიტური წერიტი სისტემა (და მისგან წარმომდგარი სხვა სემიტური დამწერლობანი) ნარევი „კონსონანტურ-სილაბური“ ტიპის

დამწერლობაა, მაშინ როდესაც ქართულ დამწერლობაში მკაცრად და თანმიმდევრულადაა გატარებული წერის „ანბანური პრინციპი“, რაც პირველად დამწერლობათა ისტორიაში სწორედ **ბერძნულ** წერით სისტემაში განხორციელდა, **ძველი სემიტური** სისტემის სათანადო სტრუქტურული გარდაქმნების შედეგად.

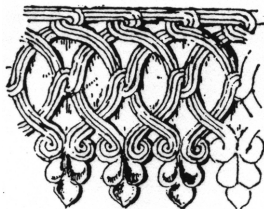
ამავე დროს, ქართული ანბანის შექმნისას წერით ნიმუშად სემიტური სისტემის ალების შემთხვევაში, ქართულ ანბანს სულ სხვა წყობა და სტრუქტურა ექნებოდა, ანბანის „ძირითადი“ და „დამატებითი“ ნაწილები სულ სხვაგვარი შედგენილობისა იქნებოდა, ვიდრე ეს ძველ ქართულ დამწერლობაშია დადასტურებული. ქართული ანბანის შექმნისას სწორედ **ბერძნული** (და არა **სემიტური**) წერითი სისტემა უნდა ყოფილიყო გამოყენებული როგორც წერითი ნიმუში, როგორც პროტოტიპი, რომლის მიხედვითაც გამოიყო ბგერითი ერთეულები ქართულში, გაიწყო ანბანი და განისაზღვრა მისი „ძირითადი“ და „დანართი“ ნაწილების შედგენილობა და სტრუქტურა. ძველი ქართული ანბანის შექმნისათვის საყრდენ ნიმუშად ბერძნული დამწერლობის მიჩნევა სავსებით გასაგებს ხდის ქართული სისტემის სტრუქტურისა და პარადიგმატიკას, მისი „ძირითადი“ და „დამატებითი“ ნაწილების ხასიათსა და ბგერით შედგენილობას. ამასთანავე საგულისხმოა, რომ ყველა ის თავისებურება ბერძნული დამწერლობისა, რითაც ეს უკანასკნელი განსხვავდება ძველი სემიტურისაგან, ყველა ის სპეციფიკური, საკუთრივ ბერძნულისათვის დამახასიათებელი სტრუქტურული ნიშანი, წარმოქმნილი ბერძნულ ანბანში მისი შექმნისას სემიტურისაგან და აგრეთვე მისი შემდგომი განვითარების პროცესში, ასახულია სრულად ქართულ ანბანში, რაც ნათლად მოწმობს ძველი ქართული დამწერლობის ბერძნული (და არა უშუალოდ

ქართული ანბანის პარადიგმატიკა სემიტურთან
და ბერძნულთან შეპირისპირებით

სამიგზარი	ბერძნული	სართული
ა ა 1	A a 1	ა ა a 1
ბ b 2	B b 2	ბ ბ b 2
გ g 3	Γ g 3	ღ გ g 3
დ d 4	Δ d 4	დ დ d 4
ე h 5	E ě 5	ე ე e 5
ვ w 6	ζ - 6	ვ ვ v 6
ზ z 7	Z z 7	ზ ზ z 7
ი ო 8	H ě(ej) 8	ი ი e,ej 8
თ t 9	Θ th 9	თ თ th 9
ი j 10	I i 10	ი ი i 10
კ kh 20	K k 20	კ კ k' 20
ლ l 30	Λ l 30	ლ ლ l 30
მ m 40	M m 40	მ მ m 40
ნ n 50	N n 50	ნ ნ n 50
ო s 60	Ξ ks 60	ო ო o 60
პ p 70	O ö 70	პ პ p' 70
ჟ q 90	Π p 80	ჟ ჟ q' 90
რ r 100	ρ - 90	რ რ r 100
ს s 200	P r 100	ს ს s 200
თ th 300	Σ s 200	თ თ t' 300
ი u,w 400	T t 300	ი u,w 400
ფ ph 500	Υ u,w 400	ფ ph 500
ხ kh 600	Φ ph 500	ქ kh 600
ყ ps 700	X kh 600	ღ ps 700
ო ö 800	Ψ ps 700	ყ q' 800
ჟ - 900	Ω ö 800	ჟ s 900
	ჟ - 900	ჟ s 900

სემიტური) სისტემისაგან წარმომავლობას. ძველი ქართული დამწერლობის მთელი რიგი სტრუქტურული თავისებურებანი აიხსნება ბერძნული დამწერლობის საშუალებით; ისინი ბერძნული დამწერლობის სტრუქტურულ მახასიათებლებს იმეორებენ.

ამგვარად, ძველი ქართული ანბანის შეპირისპირება ძველ სემიტურ სისტემასა და ბერძნულ დამწერლობასთან ავლენს ქართული სისტემის სემიტურისაგან განსხვავებულ წყობას და ქართული ბგერების ანბანთრიგში განაწილებას სწორედ ფონეტიკურად მსგავსი ბერძნული ბგერების ანბანური წყობის მიხედვით.

სომთავრული დამწერლობის გრაფიკულ სიმბოლოთა წარმომავლობა

ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის ასო-ნიშანთა შედარებითი გრაფემული ანალიზი სემიოტური და ბერძნული წრის დამწერლობებთან ავლენს ქართული დამწერლობის ორიგინალობას, მის ერთგვარ დამოუკიდებლობას ისტორიულად ცნობილ დამწერლობათა გრაფიკისაგან. ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის გრაფიკა ვერ დაიყვანება მთლიანად რომელიმე კონკრეტულ ისტორიულად ცნობილ გრაფიკულ სისტემაზე.

ქართული ასომთავრული დამწერლობის გრაფემების შედარებითა შესწავლამ ცხადყო ის მეტად მნიშვნელოვანი გარემოება ძველი ქართული დამწერლობის წარმოშობისა და ისტორიის თვალსაზრისით, რომ ეს ნიშნები ვერ ჩაითვლება ერთი რომელიმე წერითი სისტემის (ბერძნულის ან სემიოტურის) ბუნებრივ გრაფიკულ განვითარებად (რა აზრითაც, მაგალითად, არქაული ბერძნული გრაფიკა ძველი სემიოტური გრაფიკის ამსახველია, ან მცირე აზიის ძველი დამწერლობანი და ეტრუსკული – ბერძნულისა, ასევე კოპტური და გოთური უნციალური – ბერძნულისა და სხვ.). და თუმცა ცალკეულ ქართულ ასომთავრულ ნიშნებს შეიძლება დაეძებნოს სხვადასხვა ხასიათის გრაფიკული ანალოგები სხვადასხვა წერით სისტემებში (როგორიცაა, მაგალითად, ფინიკიურ-ბერძნული, არამეული, ფალაური, პალმირული და სხვ. გრაფიკული სისტემები), ეს არაფერს მეტყველებს ქართული დამწერლობის გრაფიკული პროტოტიპის შესახებ, თუ რომელი კონკრეტული წერითი სისტემის გრაფიკულ ნიშანთა მიხედვით უნდა შექმნილიყო ძველი ქართული მრგვლოვანი დამწერლობის ასო-ნიშანთა მოხაზულობა, მით უმეტეს ვერ ავლენს იმას, თუ რომელი სისტემის გრაფიკულ გაგრძელებას, ევო-

ლუციას შეიძლება წარმოადგენდეს უძველესი ქართული ასომთავრული ნიშნები (თუ ისინი საერთოდ რომელიმე ცალკეული სისტემის ამგვარი გრაფიკული ევოლუციის პროდუქტად შეიძლება იქნეს მიჩნეული).

ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის ნიშანთა გრაფიკა უფრო ხელოვნურად შექმნილი გრაფემების შთაბეჭდილებას ტოვებს, რომლებიც ინარმოვა სხვადასხვა ტიპის სწორი ხაზებისა და წრეხაზის გრაფიკული კომბინაციით. ამ გზით იქმნება გრაფიკული თვალსაზრისით მეტად ეკონომიკური სისტემა გრაფემებისა, რომლებიც ფორმალურად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან (resp. უპირისპირდებიან გრაფიკულ სისტემაში ერთმანეთს) მინიმალური რაოდენობის დამატებითი ხაზების საშუალებით. შედარებით იშვიათია გრაფიკულ სისტემაში შემთხვევითი ნიშნები ამგვარი დამატებითი ხაზების უფუნქციო გამოყენებისა. ბუნებრივია ამასთანავე ვივარაუდოთ, რომ ძველი ქართული დამწერლობის გრაფიკულ ნიშანთა შედგენა-შეთხზვისას რომელიმე სხვა გრაფიკული სისტემა ყოფილიყო საფუძვლად აღებული, ქართული დამწერლობის ნიშანთა გრაფიკული მოდელირება მომხდარიყო რომელიმე სხვა წერითი სისტემის (ან სისტემების) გრაფიკული ნიმუშების მიხედვით

როგორც ეს, მაგალითად, ძველი სომხური დამწერლობის შექმნისას არის სავარაუდებელი, სადაც ბერძნული სისტემის მიხედვით შედგენილი ანბანის ნიშანთა გარკვეული ნაწილის გრაფიკული გაფორმებისას, როგორც ჩანს, ეთიოპური გრაფიკული ნიშნები და პრინციპები იქნა გამოყენებული.

ძველი ქართული წერილობითი სისტემის წარმომავლობა ბერძნული დამწერლობისაგან, ან, უფრო ზუსტად, ძველი ქართული ანბანის შექმნისას წერილობით ნიმუშად და მოდელად ბერძნული ანბანის გამოყენება გვავარაუდებინებს ქართულ გრაფიკულ ნიშანთა შედგენა-შეთხზვისას პირველ რიგში ბერძნული გრაფიკული სისტემის აღებას, ქართულ ასო-ნიშანთა გრაფიკულ საფუძვლად შესაბამის ბერძნულ ნიშანთა მოხაზულობის გამოყენებას.

ქართული ანბანის შინაგანი სტრუქტურული მახასიათებლები, მაგალითად, სემიტურ წერით სისტემას რომ უკავშირდებოდეს (როგორი კავშირიც ბერძნულ სისტემასთან ვლინდება), მაშინ ბუნებრივი იქნებოდა ქართულ გრაფიკულ ნიშანთა შესადარებლად სემიტური ნიშნები მოგვეხმო, რომელიმე სემიტურ სისტემასთან დაგვენახა ქართულ ასო-ნიშანთა გრაფიკული მსგავსება.

არსებითად, გრაფიკული მსგავსება ერთი სისტემისა შესაძლებელია მრავალ სხვა სისტემასთან აღმოჩნდეს. ბუნებრივია ასეთ ვითარებაში შესადარებლად სწორედ ის გრაფიკული სისტემა დავსახოთ, რომელთანაც მოცემული წერითი სისტემა მჭიდრო შინაგან სტრუქტურულ კავშირს ავლენს. ასეთ სისტემად ძველი ქართული ასომთავრული ანბანის შემთხვევაში ძველი ბერძნული დამწერლობა გვევლინება, და სწორედ ბერძნული გრაფიკა უნდა ვივარაუდოთ პირველ რიგში ქართული გრაფიკის საყრდენად).

ქართული წერილობითი სისტემა იმეორებს ბერძნულ სისტემას, უპირველეს ყოვლისა, გამობატულების პლანის ერთ-ერთ ძირითად მახასიათებელში – წერის მიმართულებაში მარცხნიდან მარჯვნივ (საპირისპიროდ სემიტურ სისტემათა მარცხნივ მიმართული წერისა). ამ საერთო მონუმენტური სტილისა და ნიშანთა გეომეტრიული ხასიათის გარდა, ნიმუშად აღებული ბერძნული წერილობითი სისტემის გავლენა ქართულ ასომთავრულ გრაფიკაზე თავს იჩენს აგრეთვე მთელი რიგი ასომთავრული ნიშნების კონკრეტულ მოხაზულობაში, რომელთა გრაფიკული ფორმა მსგავსია სათანადო ბერძნული გრაფემების ფორმისა. ასეთი გრაფიკული მსგავსება ბერძნულთან ვლინდება განსაკუთრებით ქართული ასომთავრული დამწერლობის „ძირითად“, ბერძნულისადმი შესაბამის ნაწილში. ამ ნაწილის ნიშანთა უმრავლესობის მოხაზულობა შესაძლებელია განხილულ იქნეს როგორც სათანადო ბერძნულ ნიშანთა გრაფიკაზე დამყარებული ფორმები; ამ ნიშანთა გრაფიკული ფორმები უნდა ასახავდეს სათანადო ბერძნული ასოების მოხაზულობას, გართულებულს ქართულ სისტემაში დამატებითი ხაზებით ან გრაფიკულად გამარტივებულს გარკვეული ხაზების მოცილებით. ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის „ძირითადი“, ბერძნულისადმი შესაბამისი ნაწილის ეს გრაფემები შესაძლებელია ბერძნული დამწერლობის შესაბამის ერთეულთა გრაფიკული მოდიფიკაციის შედეგად ყოფილიყო მიღებული.

ართული ასომთავრული დამწერლობა შედარებით კოპტურთან, გოთურთან, სომხურთან და სლავურთან

ძველი ქართული ასომთავრული ანბანის განსაზღვრა როგორც ბერძნული წერიტი სისტემის საფუძველზე შექმნილი ქრისტიანული ხანის დამწერლობისა ბუნებრივად აყენებს ტიპოლოგიურად ამ უკანასკნელს ბერძნულზე დამყარებულ სხვა ქრისტიანულ დამწერლობათა რიგში: კოპტურ, გოთურ, სომხურ და ძველ სლავურ დამწერლობებთან.

კოპტურთან და გოთურთან ქართულ ასომთავრულ დამწერლობას აერთიანებს პროტოტიპული ბერძნული ანბანისადმი პარადიგმატული დამოკიდებულების პრინციპი; ამ თვალსაზრისით ძველი ქართული დამწერლობა ეთანხმება კოპტურსა და გოთურს და უპირისპირდება სომხურს.

ძველ ქართულ დამწერლობაში, ისევე როგორც კოპტურსა და გოთურში, ასახულია უკლებლივ და სრულად მთელი პროტოტიპული ბერძნული პარადიგმატიკა; ყველა $9 \times 3 = 27$ ნიშანი ბერძნული ანბანისა, რომლებიც როგორც ფონეტიკური, ისე რიცხვითი მნიშვნელობებით – ι $\sigma\varsigma\mu\alpha$, ρ $\chi\rho\pi\alpha$ და λ $\sigma\acute{\mu}\mu\iota$ ნიშანთა შემთხვევაში – გადატანილია ამ ანბანებში იმავე თანმიმდევრობით და სათანადო ფონეტიკური და რიცხვითი მნიშვნელობებით.

ბერძნული ეპისემონები (მხოლოდ რიცხვითი მნიშვნელობის მქონე გრაფიკული სიმბოლოები) გადმოდის აქ ამავე ფუნქციით (ე.ი. მხოლოდ სათანადო რიცხვით მნიშვნელობათა გამომხატველ სიმბოლოებად, შდრ. კოპტური რიცხვ-ნიშნები „6“ და „900“, გოთური რიცხვ-ნიშნები „90“

და „900“), ან ისინი იძენენ ახალ სისტემებში სათანადო ენათათვის დამახასიათებელ „სპეციფიკურ“ ფონეტიკურ მნიშვნელობებს (შდრ. ყ *fɔj* ნიშანი კოპტურში – ფონეტიკური მნიშვნელობა [f], რიცხვითი მნიშვნელობა „90“; **ს** ნიშანი გოთურში – ფონეტიკური მნიშვნელობა [q], რიცხვითი მნიშვნელობა „6“; **უ** „ვინ“, **ყ** „ჟან“, და **ჟ** „შინ“ ნიშნები ქართულში – ფონეტიკური მნიშვნელობა შესაბამისად [v], [ʒ] და [ʃ], რიცხვითი მნიშვნელობა „6“, „90“ და „900“).

ბერძნული ნიშნები, ბერძნულისათვის „სპეციფიკური“ ფონეტიკური მნიშვნელობებით: [ks], [ps], [θ] და სხვ., რომლებიც არ არის დამახასიათებელი სათანადო ენებისათვის, გადმოდის აქ ახალი, ამ ენათათვის „სპეციფიკური“ ფონეტიკური მნიშვნელობით (შდრ. გოთური ნიშნები **ψ** **Ϸ** **θ** – ფონეტიკური მნიშვნელობა შესაბამისად [p], [j], [h], რიცხვითი მნიშვნელობა – „9“, „60“, „700“, ქართული **ა** „აჲ“, **ი** „ღან“, **ყ** „ყარ“ ნიშნები – ფონეტიკური მნიშვნელობა შესაბამისად [j], [ɣ], [q], რიცხვითი მნიშვნელობა – „60“, „700“, „800“).

ახლად შექმნილ ანბანებში ანგვარი ფონეტიკური შენაცვლებების განხორციელებით და ბერძნული ანბანის ეპისემონების (რიცხვ-სიმბოლოთა) სათანადო ადგილებზე შენარჩუნებით (შესაძლებელია, „სპეციფიკური“ ფონეტიკური მნიშვნელობის მიწერით) არსებითად შემოინახება პროტოტიპული ანბანის პარადიგმატიკა და სათანადო რიცხვითი მნიშვნელობები; ამ პრინციპით განყოფილი ანბანების პარადიგმატიკა მთლიანად პროტოტიპული ანბანის პარადიგმატიკაზე „გადაისახება“.

ეს პირველ რიგში შეეხება გოთურს, სადაც ამგვარი ფონეტიკური შენაცვლებების შედეგად ამოიწურა ყველა ის ბერძნულთან შედარებითი „სპეციფიკური“ ბგერა,

რომლებიც უნდა გამოხატულიყო ანბანში სპეციალური გრაფიკული სიმბოლოების საშუალებით. ამიტომ გოთური ანბანი გრაფიკულ სიმბოლოთა იმავე $9 \times 3 = 27$ რაოდენობას შეიცავს, რასაც პროტოტიპული ბერძნული; ამათგან პირველი ცხრა სიმბოლო ანბანთრიგში გამოხატავს „ერთეულებს“, მომდევნო ცხრა სიმბოლო – „ათეულებს“, ხოლო ანბანის დამასრულებელი ცხრა სიმბოლო – „ასეულებს“.

კოპტურსა და ქართულ ანბანებში ბერძნულის შესაბამის ნაწილში ჩატარებული ამგვარი ფონეტიკური „შენაცვლებების“ შემდეგაც რჩება მთელი რიგი ბერძნულთან შედარებით „სპეციფიკური“ ბგერები, რომლებიც უნდა გამოიხატოს ანბანში; ასეთი ბგერები, სათანადო გრაფიკული სიმბოლოებით წარმოდგენილი, დაერთვის კოპტურ და ქართულ ანბანებში „ძირითად“, ბერძნულისაგან შესაბამის ნაწილს და აწარმოებს ანბანის სპეციფიკურ დამასრულებელ ჯგუფს. ამგვარი „დამატებითი“ სიმბოლოების საშუალებით შესაძლებელი ხდება რიცხვ-მნიშვნელობათა დამატებითი ჯგუფის – „ათასეულების“ – გამოხატვა.

არსებითად განსხვავებული პარადიგმატული პრინციპია გამოყენებული ძველი სომხური ანბანის შედგენისას, რაც ამ უკანასკნელს ტიპოლოგიურად კოპტურ, გოთურ და ქართულ ანბანებს უპირისპირებს.

ძველი სომხური ანბანის შედგენისას პროტოტიპული ბერძნული ანბანიდან ამოგდებულია ყველა ეპისემონი (ანუ მხოლოდ რიცხვითი მნიშვნელობის გამომხატველი ნიშნები – ე.ი. Ϟ $\sigma\iota\gamma\mu\alpha$, ϙ $\chi\rho\pi\alpha$ და Ϛ $\sigma\acute{\alpha}\mu\pi$), აგრეთვე ყველა ის ასო-ნიშანი, რომლებიც სპეციფიკურ ბერძნულ, სომხურისათვის არადაამახასიათებელ ბგერებს გამოხატავენ: Ξ ξ (ფონეტიკური მნიშვნელობა [ks]), Ψ ψ (ფონეტიკური მნიშვნელობა [ps]) და Ω ω $\mu\acute{\epsilon}\gamma\alpha$ (ფონეტიკური მნიშვნელობა [σ]).

კოპტური დამწერლობა

რისპვიითი ნიშანულიობა	ბაერითი ნიშანულიობა	სახალწოდება	კოპტური	უნსალური ბაერძული
1	a	alfa	Ⲁ	Ⲁ
2	b, v	vēda	Ⲃ	Ⲃ
3	g	gamma	Ⲅ	Ⲅ
4	d	dalda	Ⲇ	Ⲇ
5	ē	ēje	Ⲉ	Ⲉ
6	-	sou	Ⲋ	Ⲋ
7	z	zāda	Ⲍ	Ⲍ
8	ē	hāda	Ⲏ	Ⲏ
9	t-h	tutte	Ⲑ	Ⲑ
10	j, i	jōda	Ⲓ	Ⲓ
20	k	kabba	Ⲕ	Ⲕ
30	l	lōla	Ⲗ	Ⲗ
40	m	mēj	Ⲙ	Ⲙ
50	n	ni	Ⲛ	Ⲛ
60	ks	eksi	Ⲝ	Ⲝ
70	ō	ou	Ⲟ	Ⲟ
80	p	bej	Ⲡ	Ⲡ
100	r	rou	Ⲣ	Ⲣ
200	s	samma	Ⲥ	Ⲥ
300	t	daū	Ⲧ	Ⲧ
400	i	he	Ⲩ	Ⲩ
500	p-h	fij	Ⲫ	Ⲫ
600	k-h	kij	Ⲭ	Ⲭ
700	ps	ebsi	Ⲯ	Ⲯ
800	ō	ō	Ⲱ	Ⲱ
900	-	-	Ⲳ	Ⲳ

გოთური დამწერლობა

რისპვიითი ნიშანულიობა	ბაერითი ნიშანულიობა	გოთური	უნსალური ბაერძული	მიხლინაერობა
1	a	Ⲁ	Ⲁ	
2	b	Ⲃ	Ⲃ	
3	g	Ⲅ	Ⲅ	
4	d	Ⲇ	Ⲇ	
5	ē	Ⲉ	Ⲉ	
6	q	Ⲋ	Ⲋ	ზატ.
7	z	Ⲍ	Ⲍ	
8	h	Ⲏ	Ⲏ	
9	p	Ⲑ	Ⲑ	
10	i	Ⲓ	Ⲓ	
20	k	Ⲕ	Ⲕ	ზატ.
30	l	Ⲗ	Ⲗ	რუნ.
40	m	Ⲙ	Ⲙ	
50	n	Ⲛ	Ⲛ	
60	j	Ⲝ	Ⲝ	ზატ.
70	u	Ⲟ	Ⲟ	რუნ.
80	p	Ⲡ	Ⲡ	
90	-	Ⲣ	Ⲣ	
100	r	Ⲥ	Ⲥ	ზატ.
200	s	Ⲧ	Ⲧ	ზატ.
300	t	Ⲩ	Ⲩ	
400	w	Ⲫ	Ⲫ	ზატ.
500	f	Ⲭ	Ⲭ	
600	χ	Ⲯ	Ⲯ	
700	hw	Ⲱ	Ⲱ	
800	ō	Ⲳ	Ⲳ	რუნ.
900	-	Ⲵ	Ⲵ	

ამდენად, ძველ სომხურ ანბანში მომხდარია არა „სპეციფიკურ“ ბერძნულ მნიშვნელობათა ფონეტიკური შენაცვლება, როგორც ეს კოპტურ, გოთურ და ქართულ ანბანებში გვაქვს, არამედ პროტოტიპული ბერძნული ანბანი წინასწარ დაყვანილია იმ ნაწილზე, რომელიც შეიცავს სომხურისათვის დამახასიათებელ ბგერით ერთეულთა გამომხატველ სიმბოლოებს. ამგვარად, ბერძნული პროტოტიპული ანბანის ეს ნაწილი, მთელ რიგ „სპეციფიკურ“ ბერძნულ სიმბოლოთა ამოგდებით მიღებული, წარმოადგენს იმ ჩონჩხს, რაზედაც აიგო ძველი სომხური წერიითი სისტემა.

„სპეციფიკური“ სომხური, ბერძნულისაგან განსხვავებული ბგერების გამომხატველი ასო-ნიშნები მოთავსებულია არა ბერძნული ნაწილის მომდევნოდ, როგორც ეს კოპტურ და ქართულ ანბანებში გვაქვს, არამედ გაფანტულია ბერძნულის შესაბამისი ნაწილის სიმბოლოებს შორის, რაც არსებითად არღვევს სომხური ანბანის ბერძნულისადმი შესაბამის პარადიგმატიკას და მთლიანად ცვლის ბერძნულის შესაბამისი სიმბოლოების რიცხვ-მნიშვნელობათა სისტემას.

პროტოტიპული ბერძნული ანბანის რიცხვ-მნიშვნელობათა შენარჩუნების პრინციპი, რაც ასე მკაფიოდ არის გატარებული კოპტურ, გოთურ და ქართულ ანბანებში, მთლიანად უკუგდებულია სომხური ანბანის შემქმნელის მიერ, რომელიც იყენებს ბერძნულ დამწერლობას როგორც საყრდენ სისტემას მხოლოდ სათანადო სომხური ბგერით ერთეულთა გამოსაყოფად. ამით უნდა აიხსნებოდეს ის, რომ სომხური ანბანის შემქმნელი ბერძნულ ანბანში არ ითვალისწინებს იმ სიმბოლოებს, რომელთაც არ გააჩნიათ ფონეტიკური მნიშვნელობა და არც იმ სიმბოლოებს, რომლებიც „ზედმეტია“ სომხურისათვის მათთვის დამა-

ხასიათებელ „სპეციფიკურ“ ბერძნულ ფონეტიკურ მნიშვნელობათა გამო. ამიტომაც სწორედ, რომ ბერძნული ანბანის ჩონჩხი, რომელიც საფუძვლად უდევს სომხურს, იწყება $A \text{ } \alpha\lambda\phi\alpha$ და მთავრდება $X \text{ } \chi\text{ } \text{ასო-ნიშნით}$, რომლებიც სათანადოდ აისახა სომხურში შესაბამისად $U \text{ } ayb$ და $\text{ } kh\bar{e}$ ნიშნებით; ამათ შორის მოთავსდა სხვადასხვა ადგილას, ყოველგვარი შესამჩნევი კანონზომიერების გარეშე, მთელი რიგი დანართი სიმბოლოები, რომელთაც „სპეციფიკური“ სომხური, ბერძნულისაგან განსხვავებული ფონეტიკური მნიშვნელობები მიენერათ.

ზ § ნიშანი სომხურში (რიცხვითი მნიშვნელობა „500“) ბერძნული $\Xi \text{ } \xi$ ნიშნის ადგილას კი არ ზის, მის „სუბსტიტუტს“ კი არ წარმოადგენს, არამედ „დანართი“ ნაწილის სიმბოლოა, რომელიც მოთავსდა სომხურ ანბანში ბერძნული $N \text{ } \nu$ და $O \text{ } \omicron$ $\mu\alpha\rho\sigma$ სიმბოლოების შესაბამისი $\text{ } \nu$ n და $\text{ } \nu$ o ნიშნებს შორის. ეგევე შეეხება სომხურ $\text{ } j$ ნიშანს (რიცხვითი მნიშვნელობა „900“), რომელიც ანბანში ბერძნული $\varphi \text{ } \phi$ ნიშნის ადგილს კი არ იკავებს, არამედ შემთხვევით ხვდება ანბანთრიგში ბერძნული $\text{ } \pi$ და $P \text{ } \rho$ ნიშნების შესაბამის სომხურ $\text{ } p$ და $\text{ } r$ სიმბოლოებს შორის.

ამის შედეგად მთლიანად ირღვევა შესაბამისობა პროტოტიპულ ბერძნულსა და სომხურ ანბანებს შორის ასო-ნიშანთა რიცხვ-მნიშვნელობების თვალსაზრისით. ამით სომხური ანბანი მკვეთრად უპირისპირდება კოპტურ, გოთურ და ქართულ წერით სისტემებს, რომლებიც ამ თვალსაზრისით საერთო ტიპოლოგიურ ჯგუფს ქმნიან.

გარდა პროტოტიპული ბერძნული ანბანისადმი პარადიგმატული დამოკიდებულების ერთიანი პრინციპისა აღნიშნულ ტიპოლოგიურ ჯგუფში შემავალ წერით სისტემებს რიგი სხვა სპეციფიკური მახასიათებლებიც აერთიანებს. საგულისხმოა ამ თვალსაზრისით ის მსგავსებანი, რაც ძველ გოთურ და ქართულ წერით სისტემებში იჩენს თავს; ძველ ქართულ დამწერლობას აერთიანებს გოთურთან არა მხოლოდ ზოგადი პრინციპი სპეციფიკურ ბერძნულ ბგერათა

სათანადო ფონეტიკური მნიშვნელობებით შენაცვლებისა, არამედ ერთ შემთხვევაში სისტემაში შენაცვლებული ფონეტიკური მნიშვნელობის დამთხვევაც.

გოთურ ანბანში, ისე როგორც ძველ ქართულში, ბერძნული Ξ ξ ნიშანი (ფონეტიკური მნიშვნელობა [ks], რიცხვითი მნიშვნელობა „60“) შენაცვლებულია ერთი და იმავე j -ფონეტიკური მნიშვნელობის მქონე სათანადო სიმბოლოებით (რიცხვითი მნიშვნელობა „60“), რომლებიც ამავე დროს გრაფიკულ მსგავსებასაც ამჟღავნებენ: შდრ. გოთური G j ~ ძველი ქართული ა ა .

როგორ მოხდა, რომ ორ ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ სისტემაში, ერთი და იმავე ბერძნული მნიშვნელობის შენაცვლება განხორციელდა იდენტური ფონეტიკური მნიშვნელობით [j], რასაც არაფერი აქვს საერთო ფონეტიკურად თავდაპირველ ბერძნულ მნიშვნელობასთან? მეტად მცირეა ალბათობა იმისა, რომ ამგვარი დამთხვევა, რაც გამოიხატა j -ფონეტიკური შენაცვლებით ერთი და იმავე ბერძნული ნიშნისა ორივე ამ სისტემაში, წმინდა შემთხვევითობა იყოს; უფრო შესაძლებელია ამ სისტემებს შორის გარკვეული ისტორიული ურთიერთობა ვივარაუდოთ: ძველი ქართული ანბანის შექმნელი იცნობს მის თანადროულ სხვადასხვა წერით სისტემებს, მათ შორის გოთურ ანბანსაც, რომლის მონაცემებს იგი ახალი დამწერლობის შექმნისას ითვალისწინებს.

ცნობილია, რომ გოთები მე-3 საუკუნის შუა ხანისათვის მოსახლეობდნენ შავი ზღვის ჩრდილოეთ და დასავლეთ ნაპირებზე. აქედან ისინი გადადიან ისტორიული ყირიმის ტერიტორიაზე, ტავრის ნახევარკუნძულზე. აქ გოთები იპყრობენ ბოსფორის სამეფოს და ეუფლებიან მის ხომალდებს, რომელთა საშუალებითაც მთელ რიგ გაბედულ რეიდებს ანარმოებენ შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე (ბიჭვინთა) და ეგეოსისა და ხმელთაშუა ზღვის კუნძულებსაც აღწევენ. ტავრის ნახევარკუნძულზე ყირიმელი გოთები იღებენ მე-3 საუკუნის ბოლოს აღმოსავლურ, ბერძნულ ქრისტიანობას და

საკუთარ ენაზე აწარმოებენ ღვთისმსახურებას; მათ ჰყავთ საკუთარი ეპისკოპოსი – უნილა (გარდ. 404წ.). მოღწეულია ცნობა იმის შესახებ, რომ ამ პერიოდში კონსტანტინოპოლში, წმინდა პავლეს ეკლესიაში გოთურად იქნა წაკითხული ერთი თავი სახარებიდან. ყოველივე ეს მოწმობს ყირიმის გოთებში ვულფილას მიერ თარგმნილი გოთური სახარების არსებობას, რომელიც შესრულებული იყო მის მიერვე შექმნილი ორიგინალური გოთური დამწერლობით. არ არის გამორიცხული, რომ ქართველები გოთურ დამწერლობას სწორედ ყირიმელი გოთებისაგან იცნობდნენ).

ამ თვალსაზრისით შესაძლებელია არც ის იყოს შემთხვევითი, რომ რამდენიმე ქართული ასო-ნიშნის სახელწოდება შესაბამის გოთურ ნიშანთა სახელებს ემთხვევა: ქართული **ხ** ნიშნის „ლას“ სახელი, რომელიც ფონეტიკურად განცალკავებით დგას დანარჩენ სახელწოდებებთან შედარებით, მეტად ემსგავსება გოთური [l] ნიშნის „laaz“ სახელს; შდრ. აგრეთვე ქართული **ჴ** ვ „ვინ“ და გოთური „uwinne“ ([w]), ქართ. **შ** მ „მან“ და გოთ. „manna“ ([m]). ბერძნულ წერით სისტემაზე დამყარებულ ქრისტიანული ხანის დამწერლობათა ისტორიული ურთიერთობის თვალსაზრისით საგულისხმოა აგრეთვე ამავე ტიპოლოგიურ ჯგუფში შემავალი ძველი სლავური დამწერლობის მონაცემები.

სლავურ „გლაგოლიცაში“ არსებითად იგივე პრინციპია განხორციელებული პროტოტიპული ბერძნული სისტემისადმი პარადიგმატული დამოკიდებულებისა, რაც კოპტურ, გოთურ და ქართულ ანბანებში.

„გლაგოლიცას“ ძირითადად, ბერძნულის შესაბამისი ნაწილი განწყობილია ბერძნული ანბანის მიხედვით მასში განხორციელებული სათანადო „ფონეტიკური შენაცვლებებით“. „სპეციფიკური“, ბერძნულისაგან განსხვავებული სლავური ბგერები, წარმოდგენილი აქ „დანართი“ ნაწილის სახით, რომელიც აგრძელებს ძირითად, ბერძნულისადმი შესაბამის ნაწილს და ასრულებს მთელ სისტემას „ათასეულთა“ გამომხატველი რიცხვითი მნიშვნელობებით.

„გლაგოლიცას“ დანართი („ათასეულების“ გამომხატველი) ჯგუფის ნიშანთა ანბანთრიგში განაწილებისას ძველი სლავური ანბანის შემდგენელი ითვალისწინებს, როგორც ჩანს, სხვა მონაცემებსაც, მათ შორის ძველი ქართული დამწერლობის ანბანთრიგს.

სლავური „გლაგოლიცას“ შემქმნელი კონსტანტინე-კირილეს მიერ ძველი ქართული დამწერლობის ცოდნა დასტურდება მისი ცხოვრების აღწერილობითაც: *Vita Cyrilli*. კონსტანტინე-კირილეს ბიოგრაფოსი ალგვინერს მის გამოსვლას მაღალი ნოდების სასულიერო პირთა შეკრებილობაზე, სადაც იგი „საღმრთო წერილის“ მოშველიებით თავგამოდებით იცავს დებულებას ღვთისმსახურების შესაძლებლობის შესახებ სხვადასხვა ენებზე, მათ შორის სლავურად: ყოველ ერს უნდა მიეცეს უფლება ღმერთი თავის მშობლიურ ენაზე აღიდოს. ამასთან დაკავშირებით იგი იმომნებს, თუ რამდენ ერს, გარდა ებრაელებისა, ბერძნებისა და ლათინებისა, მოუპოვება საკუთარი ანბანი; ამ ხალხთა შორის კონსტანტინე-კირილე „ქართველებსაც“ იხსენიებს).

ეს ვლინდება როგორც „ათასეულთა“ ჯგუფის ζ ნიშნით დაწყებაში (რიცხვითი მნიშვნელობა „1.000“), შდრ. ქართული ასომთავრული **ⴁ**, რომელიც „ათასეულთა“ ჯგუფს იწყებს (ფონეტიკური მნიშვნელობა [ც], რიცხვითი მნიშვნელობა „1.000“), ასევე ამ ჯგუფის მეექვსე **ⴃ** x_1 ნიშნის „6.000“ რიცხვითი მნიშვნელობით გამოყენებაში (შდრ. ქართული ასომთავრული **ⴂ** ნიშნის – მხედრული **ხ** – ფონეტიკური მნიშვნელობა [x], რიცხვითი მნიშვნელობა „6.000“). ამგვარი გავლენა ძველი ქართული დამწერლობისა სლავურ „გლაგოლიცაზე“ შესაძლებლად არის მიჩნეული. საგულისხმოა აგრეთვე „გლაგოლიცაში“ c „900“ ~ ζ „1.000“ ~ ξ „2.000“ ნიშანთა მიმდევრობა (შდრ. ქართული ანბანის **ჟ** ζ „900“ ~ **ჩ** ζ „1.000“ ~ **ც** ζ „2.000“ მიმდევრობა), რაც ასახულია „კირილიცაშიც“ $\Pi c \sim \Psi \zeta \sim \text{III } \xi$ მიმდევრობის სახით.

პარადიგმატული სტრუქტურის მსგავსების გარდა ძველ ქართულ ასომთავრულ დამწერლობასა და სლავურ „გლაგოლიცას“ აერთიანებს აგრეთვე ზოგადი გრაფიკული პრინციპი ახლად შექმნილი დამწერლობის პროტოტიპული

სისტემის გრაფიკისაგან დაშორებისა, რათა ამ გზით წარმოშობილიყო „ორიგინალური“ ეროვნული დამწერლობა, გარეგნულად დამოუკიდებელი ყოველივე უცხოური წერიითი სისტემისაგან.

ამ პრინციპის უკიდურეს გამოვლინებას წარმოადგენს მეს-როპ-მაშთოცის ძველი სომხური ანბანი ბერძნულისაგან სრულიად განსხვავებული გრაფიკით. მესროპ-მაშთოცი, რომელიც სომხური ანბანის შედგენისას საყრდენად ბერძნულ წერით სისტემას იღებს, მთლიანად ცვლის ბერძნულ ნიშანთა მოხაზულობას და სათანადო სომხური ასო-ნიშნებისათვის ქმნის ორიგინალურ და თავისებურ გრაფიკულ სისტემას, რათა ამ გზით განყვეტილიყო კავშირი პროტოტიპულ ბერძნულ დამწერლობასთან და განმტკიცებულიყო ახლად შექმნილი ანბანის დამოუკიდებლობის შთაბეჭდილება.

ქართული ასომთავრული ანბანის შემქმნელი ამავე მიზნით ახდენს პროტოტიპული ბერძნული გრაფიკული სისტემის შეგნებულ მოდიფიცირებას; იგი არ წყვეტს ახლად შექმნილ ანბანში კავშირს ბერძნულ გრაფიკასთან. იგი მხოლოდ გარდაქმნის მას სისტემის მოდიფიკაციისა და სათანადო ნიშანთა გრაფიკული ცვლილებების განხორციელების შედეგად.

ამაში ვლინდება ქართულ ასომთავრული ანბანის შემქმნელის უაღრესად ფართო ფილოლოგიური ერუდიცია, რომელიც მოიცავდა იმდროინდელი ბერძნული ლინგვისტური თეორიისა და ბერძნული გრაფიკული სისტემების ცოდნას. საგულისხმოა ამ თვალსაზრისით აგრეთვე ქართული ანბანის „სპეციფიკური“ ქართული ნაწილის თანხმოვანთა დალაგება ბერძნული ფონეტიკური თეორიის შესაბამისად.

ამით ძველი ქართული ასომთავრული ანბანის შემქმნელი აღწევს არსებითად იმავე შედეგს ორიგინალური ეროვნული დამწერლობის შედგენის თვალსაზრისით, რასაც მესროპ-მაშთოცი ძველი სომხური დამწერლობის ბერძნულისაგან

სრულიად განსხვავებულ გრაფიკულ ნიადაგზე აგებით იღებს.

ამგვარი ტენდენციები აღმოსავლურ-ქრისტიანულ სამყაროში, რაც იმდროინდელი პოლიტიკურ-ეროვნული და რელიგიური მოტივებით უნდა ყოფილიყო გამოწვეული, დასაბამს აძლევს ბერძნულზე დამყარებული რამდენიმე გრაფიკულად ერთმანეთისაგან განსხვავებული წერიითი სისტემის შექმნას, რომლებიც ამავე დროს გრაფიკულ დამოუკიდებლობას ავლენენ პროტოტიპულ ბერძნულ სისტემასთან შედარებით.

სომხური ანბანი ბერძნულთან შეპირისპირებით

1. Ա <i>a</i>	1. A <i>a</i>	19. Ճ <i>č</i>	
2. Բ <i>b</i>	2. B <i>b</i>	20. Մ <i>m</i>	12. М <i>m</i>
3. Գ <i>g</i>	3. Г <i>g</i>	21. Յ <i>y</i>	
4. Դ <i>d</i>	4. Δ <i>d</i>	22. Ն <i>n</i>	13. N <i>n</i>
5. Ե <i>e</i>	5. E <i>e</i>	23. Շ <i>š</i>	
6. Զ <i>z</i>	6. Z <i>z</i>	24. Ո <i>o</i>	14. O <i>o</i>
7. Է <i>e</i>	7. H <i>ē</i>	25. Ջ <i>ǰ</i>	
8. Ը <i>ə</i>		26. Պ <i>p</i>	15. Π <i>p</i>
9. Թ <i>tʰ</i>	8. Θ <i>tʰ</i>	27. Ջ <i>j</i>	
10. Չ <i>č</i>		28. Թ <i>t</i>	16. P <i>r</i>
11. Ի <i>i</i>	9. I <i>i</i>	29. Ս <i>s</i>	17. Σ <i>s</i>
12. Լ <i>l</i>		30. Վ <i>v</i>	
13. Խ <i>x</i>		31. Տ <i>t</i>	18. T <i>t</i>
14. Ս <i>c</i>		32. Ր <i>r</i>	
15. Կ <i>k</i>	10. K <i>k</i>	33. Ֆ <i>f</i>	
16. Հ <i>h</i>		34. Խ <i>w</i>	19. Υ <i>ú, w</i>
17. Ջ <i>j</i>		35. Փ <i>pʰ</i>	20. Φ <i>pʰ</i>
18. Ղ <i>č</i>	11. Λ <i>l</i>	36. Կ <i>kʰ</i>	21. X <i>kʰ</i>

ართული ასომთავრული ანბანი როგორც ბერძნული დამწერლობის გრაფიკული სტილიზაციის შედეგად შექმნილი ახალი ეროვნული დამწერლობა

როგორ უნდა აიხსნას ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის ასო-ნიშანთა შედარებითი ანალიზით გამოვლენილი გრაფიკული სხვაობა სათანადო ბერძნულ ნიშანთა მოხაზულობასთან? არის თუ არა ეს გრაფიკული სხვაობა შედეგი ბერძნული წერითი სისტემისაგან წარმომდგარი ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის ბუნებრივი განვითარებისა და გრაფიკული ევოლუციის, რომლის პროცესში იგი უნდა დაშორებოდა პროტოტიპული ბერძნული დამწერლობის ნიშანთა მოხაზულობას?

ამ ვარაუდის დაშვებით ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის შექმნა ბერძნული ანბანის მიხედვით უნდა გადაგვეტანა იმ ეპოქაში, როდესაც არქაული ბერძნული წერითი სისტემა იყო გავრცელებული მარცხნივ მიმართული წერით და შესაბამისად მარცხნივ მიქცეული ასო-ნიშნებით; ფონეტიკური მნიშვნელობის მქონე [u] ბგერის გამომხატველი *F digamma* ნიშნით და მთელი რიგი სხვა არქაული გრაფიკული და ფონეტიკური თავისებურებებით, რომლებიც ბერძნულ წერით სისტემას ძველი წელთაღრიცხვის VIII-VII საუკუნეებში ახასიათებდა.

ამასთანავე, ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობა ავლენს ბერძნული წერითი სისტემისაგან მომდინარე ისეთ გრაფიკულ და ფონეტიკურ თავისებურებებს, რომლებიც ბერძნულ სისტემაში შედარებით უფრო გვიან პერიოდში წარმოიქმნა, როდესაც უკვე მარჯვნივ მიმართული წერა იყო გავრცელებული, *Υ ὕ ψιγόν* ნიშნით პალატალური [ü] ხმოვანი გამოიხატა, ხოლო თავდაპირველად [ow] დიფთონგის

გამომხატველი OY ნიშანთა კომბინაციის საშუალებით [u] ხმოვანი აღინიშნა; სემიტური **𐤏** *šādē* ნიშნისაგან მომდინარე სიმბოლო ანბანიდან ამოვარდა და ბერძნულისათვის დამახასიათებელი ბგერების გამომხატველი დამატებითი ნიშნები გაჩნდა.

ქართული ასომთავრული დამწერლობის ძველი ნელთადრიცხვის VII-VI საუკუნეებში გავრცელებული არქაული ბერძნული წერითი სისტემისაგან წარმომავლობის მიღების შემთხვევაში (რაც თავისთავად უკვე ქართული დამწერლობისათვის მეტად ადრეული ქრონოლოგიით შეპირობებულ კულტურლ-ისტორიული ხასიათის სირთულეებს ბადებს) უნდა დაგვეშვა, რომ ქართულ დამწერლობაში აისახა ყველა ის ძირითადი ცვლილება და გარდაქმნა, რომლებიც ბერძნულმა წერითმა სისტემამ შემდგომ განიცადა, რაც, რასაკვირველია, ძნელი საფიქრებელია.

მაშასადამე, უნდა დავუშვათ, რომ ქართული ანბანის შექმნისას წერით ნიმუშად აღებული იყო ძველი ბერძნული ანბანი იმ გრაფიკული და ფონეტიკური ცვლილებების გათვალისწინებით, რომლებიც ბერძნულ წერილობით სისტემაში მომდევნო პერიოდში წარმოიქმნა.

ყოველივე ეს გვავარაუდებინებს ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის ხელოვნურად შექმნას ნიმუშად აღებული ბერძნული გრაფიკული სისტემის გარდაქმნისა და სტილიზაციის შედეგად.

ძველი ქართული ასომთავრული ანბანის შემქმნელი წერით ნიმუშად, გრაფიკულ პროტოტიპად და მოდელად იღებს მის თანადროულ მონუმენტურ ბერძნულ წერით სისტემას და ახდენს მის სტილიზებულ „არქაიზაციას“, რაც გამოიხატა ძირითადად სათანადო ბერძნულ გრაფიკულ სიმბოლოთა პირმარცხნივ შებრუნებაში.

ამასთანავე, იგი შეგნებულად ცვლის შესაბამის ბერძნულ გრაფიკულ სიმბოლოთა მოხაზულობას სხვადასხვა გრაფიკული ხერხის გამოყენებით: ასოს ძირითადი ხაზისათვის დამატებითი ხაზების მიმატებით ან გამოკლებით, რითაც გარკვეული გრაფიკული პროტოტიპის საფუძველზე შექმნილი ნიშანი ამ უკანასკნელს სცილდება და ორიგინალურ გრაფიკულ იერს იძენს.

მაგრამ ამისდა მიუხედავად, პროტოტიპულ ბერძნულ დამწერლობასთან გრაფიკული კავშირი ქართული ასომთავრული დამწერლობის მონუმენტურობასა და მის მრგვლოვან დუქტუსში გამოიხატა, რაც თანადროული ბერძნული უნციალური დამწერლობის ძირითადი გრაფიკული მახასიათებლის ამსახველია.

ამასთან დაკავშირებით ბუნებრივად იბადება კითხვა: რატომ არ იქნა აღებული ძველი ქართული ასომთავრული ანბანის შექმნელის მიერ ნიმუშად ბერძნული წერილობითი სისტემა იმ გრაფიკული სახით, რა სახითაც იგი ქართული ანბანის შექმნისას არსებობდა; რატომ არ იქნა გამოყენებული ახლად შექმნილ ანბანში სათანადო ბერძნულ ნიშანთა მოხაზულობა, როგორც ეს, მაგალითად, კოპტური ან გოთური ანბანების შექმნისას მოხდა, როგორც ეს ბერძნულისა ან სემიტურისაგან წარმომდგარ სხვა დამწერლობათა შემთხვევაში გვაქვს?

ამ მოვლენის ერთ-ერთი შესაძლებელი ახსნა იქნებოდა დაშვება იმისა, რომ ასომთავრული დამწერლობის შექმნელი ცდილობს ამ გზით დაფაროს ახლად შექმნილი ქართული ანბანის დამოკიდებულება და კავშირი მისი დროის ბერძნულ წერით სისტემასთან. იგი ამ მიზნით ახდენს ბერძნულ გრაფიკულ სიმბოლოთა ისეთ მოდიფიკაციას ქართულში, რომ სათანადო ბერძნულ და ქართულ ასო-ნიშნებს შორის

იკარგება ყოველგვარი ფორმალურ-გრაფიკული კავშირი, რომლის გამოვლენა მხოლოდ სპეციალური გრაფიკული ანალიზის საშუალებით თუ ხერხდება. ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის ნიშნები სათანადო ბერძნული წერითი სიმბოლოების შეგნებულ გრაფიკულ სტილიზაციას წარმოადგენს.

ძველი ქართული ასომთავრული ანბანის შემდგენელი ქმნის ეროვნულ დამწერლობას ეროვნულ ენაზე ტექსტების ჩასაწერად, ხოლო ეროვნული დამწერლობა დამოუკიდებელი უნდა იყოს, ამგვარი წარმოდგენების მიხედვით, ყოველი სხვა დამწერლობისაგან, არ უნდა იმეორებდეს რომელიმე სხვა დამწერლობის გრაფიკულ ფორმას.

ეგვევ მოსაზრებები ედო საფუძვლად მესროპ-მამათოცისეული სომხური დამწერლობის ბერძნული პროტოტიპისაგან სრულიად განსხვავებული მოხაზულობის შექმნას; ამავე მიზეზით ხდება სლავურ „გლაგოლიცაში“ ბერძნულ მინუსკულარულ ასო-ნიშანთა მოხაზულობის სტილიზაცია და მოდიფიკაცია, რაც მათ სრულიად განსხვავებულ დუქტუსს ანიჭებს. ამ გზით ხერხდება ახლად შექმნილი დამწერლობის ეროვნული თვითმყოფადობის განმტკიცება და მისი სხვა დამწერლობათაგან დამოუკიდებლობის დემონსტრირება.

ამ ტენდენციამ სომხური ანბანის შემქმნელი მიიყვანა ბერძნულ ნიშანთა მოხაზულობის სრულ უკუგდებამდე და სათანადო გრაფიკული სიმბოლოების ორიგინალურ ნიადაგზე შეთხზვამდე სხვადასხვა გრაფიკული ხერხისა და ნიმუშების გამოყენებით.

ქართული ანბანის შემქმნელი ანალოგიური ტენდენციის განსახორციელებლად სხვა გზას ირჩევს: იგი არ წყვეტს ყოველგვარ კავშირს ნიმუშად აღებული დამწერლობის

გამოხატულების პლანთან, პროტოტიპული ანბანის ნიშან-
თა მოხაზულობასთან; იგი მხოლოდ ახდენს პროტოტიპულ
ნიშანთა გ რ ა ფ ი კ უ ლ ს ტ ი ლ ი ზ ა ც ი ა ს სხვადასხვა გრა-
ფიკული მეთოდების გამოყენებით. მიზანი ორივე ამ ანბანის
შემდგენელთ ერთი და იგივე აქვთ, ამ მიზნის გრაფიკული
განხორციელების გზა – არსებითად განსხვავებული.

რამდენადაც ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობა წარმოადგენს
ორიგინალური შემოქმედების ნაყოფს, ჩვენი ვარაუდები კონკრეტულ ნიშანთა
წარმომავლობის, მათი შეთხზვის შესახებ სხვადასხვა გრაფიკული ხერხის
გამოყენებით უაღრესად პირობითი და ჰიპოთეტურია.

ყოველთვის უნდა გვახსოვდეს, რომ შეუძლებელია ზუსტად და დ გ ე ნ ა იმისა,
თუ რა გრაფიკული ასოციაციები შეიძლება გასჩენოდა ანბანის შემქმნელს ამა
თუ იმ ნიშნის შეთხზვისას; ხშირად ასეთი დასკვნები მკვლევრის სუბიექტურ
შთაბეჭდილებებს უფრო წარმოგვიდგენს, ვიდრე იმ პროცესების ობიექტურ
ასახვას, რასაც ადგილი უნდა ჰქონოდა ამა თუ იმ ანბანის შემქმნელის „შემო-
ქმედებით ლაბორატორიაში“.

ჩვენ შეგვიძლია მხოლოდ ამა თუ იმ დამწერლობითი ნიშნების ს ი ნ ქ რ ო ნ უ ლ
გრაფიკულ ურთიერთმიმართებათა ერთგვარი მოდელირება, მაგრამ ეს
სრულებითაც არ ნიშნავს იმ გრაფიკული პროცედურის აღდგენას,
რომელიც განახორციელა ამ დამწერლობის შემოქმედმა ასო-ნიშნების
შეთხზვისა და გრაფიკული გაფორმების დროს; მით უფრო გაუმართლებელია
მეთოდოლოგიურად ცალკეული წერით სიმბოლოთა ამგვარი გ რ ა ფ ი კ უ ლ ი
ანალიზის საფუძველზე შორსმომავალი ისტორიული დასკვნების გაკეთება
მთლიან წერილობით სისტემათა წარმომავლობისა და შექმნის შესახებ).

ამგვარი ნ ა ც ი ო ნ ა ლ უ რ ი ტ ე ნ დ ე ნ ც ი ე ბ ი დამახასიათე-
ბელი უნდა ყოფილიყო აღმოსავლური ქრისტიანობისათვის,
რომელიც აცხადებს ღვთისმსახურების თვალსაზრისით
ენათა თ ა ნ ა ს წ ო რ უ ფ ლ ე ბ ი ა ნ ო ბ ი ს პ რ ი ნ ც ი პ ს და
მიისწრაფვის ახალი ქრისტიანული კულტურის შექმნი-
საკენ ეროვნული ენისა და ეროვნული დამწერლობის
საფუძველზე.

აღმოსავლური, ბერძნული ქრისტიანობა ამ თვალსაზრისით მკვეთრად ემიჯნება
რომის ეკლესიას, რომელიც ავრცელებდა ქრისტიანულ საწმენოებას დასავლურ

სამყაროში ლათინური ენისა და დამწერლობის საფუძველზე, ეროვნული ენისა და ეროვნული კულტურის გაუთვალისწინებლად.

ქვეყანაში ქრისტიანობის გავრცელება გულისხმობდა ამავე დროს ფართო მუშაობის გაშლას ეროვნულ ენაზე საღმრთო წიგნების სათარგმნელად სპეციალურად ამ მიზნებისათვის ახლად შექმნილი ეროვნული დამწერლობის საშუალებით.

ასე მოხდა ეს *კოპტურ, სომხურ* და *სლავურ* დამწერლობათა შექმნის შემთხვევაში. ეგევე უნდა ყოფილიყო ძირითადი საფუძველი ძველი ქართული „*ასომთავრული დამწერლობის*“ შექმნისა, დამწერლობისა, რომელიც თავდაპირველად გამოყენებული უნდა ყოფილიყო ქრისტიანული საეკლესიო წიგნების ქართულად გადმოღებისათვის და აგრეთვე ეროვნულ ენაზე ორიგინალური ქრისტიანული წერილობითი ძეგლების შესაქმნელად.

ღვთის წინაშე ენათა თანასწორუფლებიანობის იდეას აღმოსავლურ-ქრისტიანული ეკლესიის დოქტრინაში, რამაც წარმოშვა თავდაპირველად აღმოსავლურ-ქრისტიანულ სამყაროში მთელი რიგი ახალი დამწერლობანი და დასაბამი მისცა წერილობით ფიქსირებული ქრისტიანული ლიტერატურის შექმნას ეროვნულ ენებზე, მოჰყვა ამ ენათა სოციალური ფუნქციისა და მნიშვნელობის ზრდა, ეროვნული ენისა და დამწერლობის გადაქცევა ხალხთა ეროვნული იდენტიფიკაციისა და კულტურული თვითდამკვიდრების ერთ-ერთ ძირითად საშუალებად.

ბერძნულ ენასთან და ეკლესიის სხვა ოფიციალურ ენებთან ახლადგაქრისტიანებული ერების ენათა თანასწორუფლებიანობის პრინციპი თანდათან ეროვნულ ენათა პრიმატიისა და თვისებრივი აღმატებულობის იდეით იცვლება, რაც, მაგალითად, X საუკუნის ქართველ მწიგნობარს იოანე-ზოსიმეს ქართული ენის „ქებასა და

დიდებას“ ათქმევინებს და აცხადებინებს, რომ „მეორედ მოსვლის“ ჟამს „ყოველსა ენასა ღმერთმან ამხილოს ამით ენითა“, ანდა XIII საუკუნის სომეხ მოღვაწეს ვარდან არეველციის სომხურ ენას წარმოადგენინებს როგორც „გვირგვინს ყოველთა ენათა ქვეყანასა ზედა“.

ყოველივე ეს ერთი და იმავე ტენდენციის გამოვლინებაა აღმოსავლურ-ქრისტიანულ სამყაროში – მშობლიური ენის განდიდებისა და აღზევების, ამ ეპოქაში გაბატონებული ბერძნული ენის საპირისპიროდ; ამ წარმოდგენების თანახმად, მშობლიური ენა ბერძნულის თანასწორი და ტოლი ენაა, „ესე არიან ორნი დანი“; ამგვარი ტენდენციები ალბათ მნიშვნელოვნად უფრო ადრე დაიწყო აღმოსავლურ-ქრისტიანულ სამყაროში, რითაც უნდა აიხსნებოდეს სწორედ ასეთი სწრაფვა ადრექრისტიანულ ეპოქაში, რომ ახლად შექმნილ დამწერლობაში ბერძნული წერითი ნიშნების ნაცვლად სრულიად ორიგინალური და ხელოვნურად შეთხზული წერითი სიმბოლოების გამოყენების საშუალებით დაფარულიყო ეროვნული ანბანის ბერძნულზე დამოკიდებულება და ბერძნულისაგან წარმომავლობა.

ძველი ქართული „ასომთავრული დამწერლობის“ ქრისტიანულ დამწერლობად მიჩნევა და მისი წარმომავლობის დროის განსაზღვრა ქართულ სახელმწიფოში ქრისტიანობის გავრცელების ხანით აგრეთვე გასაგებს ხდის ძველ ქართულ ანბანში „ჯვრის“ მოხაზულობის X „ჯან“ ასოს მოთავსებას ანბანის ბოლოში ფონეტიკური მნიშვნელობის მქონე უკანასკნელ ნიშნად, რასაც ამ თვალსაზრისით გასაგები სიმბოლური მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა.

ამითვე უნდა აიხსნებოდეს რიგი მსგავსი სტრუქტურული ნიშნები, რასაც ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობა ამავე ეპოქაში შექმნილ ბერძნულ ანბანზე დამყარებულ სხვა ქრისტიანულ დამწერლობებთან ავლენს.

ველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის შემქმნელის ვინაობა

ძველი ქართული ასომთავრული ანბანის ქრისტიანული ეპოქის დამწერლობად მიჩნევა, რომელიც უნდა შექმნილიყო ბერძნული წერითი სისტემის საფუძველზე გარკვეული პირის ორიგინალური შემოქმედების შედეგად, ბუნებრივად სვამს კითხვას ქართული ანბანის შემქმნელის ვინაობის შესახებ: ვინ იყო ის პიროვნება, რომელმაც თანადროული ბერძნული უნციალური დამწერლობის საფუძველზე სრულიად ორიგინალური მონუმენტური სტილის ქართული მრგვლოვანი დამწერლობა შექმნა პროტოტიპული ბერძნული გრაფიკის შეგნებული მოდიფიკაციის შედეგად?

ისტორიამ შემოგვინახა ქრისტიანული გოთური და სომხური ანბანებისა და სლავური „გლაგოლიცას“ შემქმნელთა სახელები: ესენია *ვულფილა*, *მესროპ-მაშთოცი* და *კონსტანტინე-კირილე*; მაგრამ ჩვენ დღემდე არ ვიცით დანამდვილებით სახელი ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის შემოქმედისა, როგორც არ ვიცნობთ ქრისტიანული კოპტური ანბანის შემქმნელის ვინაობას.

სომხური ისტორიული წყაროები ძველი ქართული ანბანის შემქმნას (სომხურთან და კავკასიის ალბანურ დამწერლობასთან ერთად) იმავე *მესროპ-მაშთოცს* მიაწერს; მაგრამ ამავე ცნობების მიხედვით ირკვევა, რომ *მესროპ-მაშთოცი* თვით არ იყო დაუფლებული ქართულს, რაც სრულიად გამორიცხავს შესაძლებლობას მის მიერ ქართული ანბანის შექმნისას: ახალი დამწერლობის შექმნა ახალი გრაფიკული სიმბოლოების გამოგონება-შეთხზვას კი

არ ნიშნავს მხოლოდ; იგი გულისხმობს უწინარეს ყოვლისა ენის ღრმა ლინგვისტური ანალიზის ჩატარებას, სამეტყველო ტექსტის დანაწევრებას ცალკეულ ბგერით ერთეულებად, რომლებიც უნდა გამოიხატონ სათანადო გრაფიკული ნიშნებით; ეს არის სწორედ ახალი დამწერლობის შექმნის პროცესში ლოგიკურად პირველი და ძირითადი ეტაპი, რასაც არსებითად ემყარება მთელი შემდგომი პროცედურა ბგერათა გრაფიკული გამოხატვისა და მათი ანბანთრიგში განწყობის. ყოველივე ეს შეუძლებელს ხდის კონკრეტული ენისათვის დამწერლობის შექმნას ისეთი პირის მიერ, რომელიც ამ ენას ღრმად არ არის დაუფლებული, რომელსაც წინასწარ ამ ენის თავისებური ლინგვისტური ანალიზი არ ჩაუტარებია.

ველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის შექმნის თარიღი

„...ქართლად ფრიადი ქვეყანაჲ აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა უამი შეინირვის და ლოცვაჲ ყოველი აღესრულების“

გიორგი მერჩულე, «გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება»

ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის „სრული ჩამონაკვეთილობა“ და სავსებით ჩამოყალიბებული გრაფიკული ხასიათი, რაც უკვე უძველეს ისტორიულად დადასტურებულ ქართულ წარწერებში შეინიშნება, მოწმობს სწორედ მის ხელოვნურ ხასიათს, ამ დამწერლობის შექმნას ერთდროული შემოქმედებითი აქტის შედეგად; დამწერლობის შექმნა გულისხმობს მთლიანი წერილობითი სისტემის ჩამოყალიბებას, რომელსაც გარკვეული აზრით დასრულებული ხასიათი აქვს, და არა სხვადასხვა ეპოქაში შექმნილი ნაწილების საერთო სისტემაში გაერთიანებას; რაც უფრო სრულყოფილია ახლად შექმნილი დამწერლობა, რაც უფრო ადეკვატურად ასახავს იგი ენის ბგერით მხარეს, მით უფრო ნაკლები დამატებები და შესწორებები შეაქვთ მასში, მით უფრო სტაბილურია იგი თავისი ხასიათით.

სწორედ ამგვარი სრულყოფილება ახასიათებს ძველ ქართულ „ასომთავრულ დამწერლობას“ და მისი სავსებით ჩამოყალიბებული და „ჩამონაკვეთილი“ ხასიათი უკვე V საუკუნის წარწერებში არ გულისხმობს აუცილებლობით ამ კონკრეტული წერიტი სისტემის ხანგრძლივ წინარე ისტორიას.

ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის შექმნა ქრისტიანობის ხანაში, როდესაც უნდა დაწყებულიყო

ეროვნული ანბანით „საღმრთო წერილის“ ქართულ ენაზე გადმოღება, ადვილად გასაგებს ხდის იმ წერილობითი და ლიტერატურული ტრადიციების არსებობასაც, რაც ჩვენ ქართული ენისათვის უკვე V საუკუნის ბოლოს უნდა ვივარაუდოთ, როდესაც იქმნება ისეთი რანგის ორიგინალური თხზულება, როგორცაა „შუშანიკის მარტვილობა“.

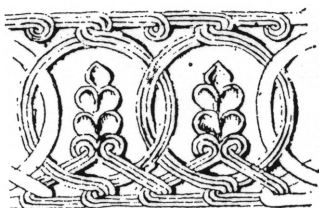
ქრისტიანობა იმთავითვე იყო მნიგნობრული რელიგია და ამიტომ ხალხი, რომელიც ამ სარწმუნოებას ეზიარებოდა, საკუთარ მნიგნობრობას ქმნიდა და ივითარებდა; ამასთანავე, განსხვავებით დასავლური ქრისტიანობისაგან, აღმოსავლური ქრისტიანობა ხელს უწყობდა მნიგნობრობისა და მწერლობის განვითარებას საკუთარ, ეროვნულ ენაზე, ეროვნული ენისათვის ახალი დამწერლობის შექმნას და ამ ენაზე ნათარგმნი თუ ორიგინალური ძეგლების შეთხზვას.

ამდენად, ქრისტიანობას მნიშვნელოვნად უნდა შეეწყოს ხელი ეროვნული ლიტერატურული ტრადიციების სწრაფი განვითარებისათვის საქართველოში; სწორედ ამ სარწმუნოების საფუძველზე იქმნება ახალი ქართული კულტურა და მნიგნობრობა, ყალიბდება ქართველთა ეროვნული ერთიანობის შეგნება...

ამასთანავე გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობა შესაძლებელია არც წარმოადგენდეს ქართული ენისათვის დამწერლობის შექმნის პირველ ცდას, და ქრისტიანობამდელ საქართველოში სავარაუდოა არსებულებიყო კიდევ უფრო ძველი წერილობითი ტრადიციები.

არ არის გამორიცხული, ასომთავრული დამწერლობა ქრისტიანობის ხანის ახალი ქართული ეროვნული

დამწერლობა იყოს, რომელმაც შეცვალა (ან გამოაძევა) მანამდე არსებული, წარმართული ეპოქის წერილობითი სისტემა; და თუმცა (თუ არ ჩავთვლით ლეონტი მროველის ცნობას ფარნავაზ მეფის მიერ „ქართული მწიგნობრობის შემოღების შესახებ“) ჩვენ ამის პირდაპირი მითითებები არ მოგვეპოვება, მაგრამ სხვადასხვა ზოგადი მოსაზრებების საფუძველზე შესაძლებელია გარკვეული ალბათობით ვივარაუდოთ არქაულ ქართულ სახელმწიფოში ქართული წერილობითი ტრადიციების არსებობა ჯერ კიდევ ქრისტიანობის ხანამდე.

წიგნობრობა ქართული» და ქართული «ალოგლოტოგრაფია»

„ესე ფარნავაზ იყო პირველი მეფე ქართლსა შინა ქართლოსისა ნათესავთაგანი; ამან განავრცო ენა ქართული და არღარა იზრახებოდა სხვა ენა ქართლსა შინა თვინიერ ქართულისა და ამან შექმნა მწიგნობრობა ქართული“.

ლეონტი მროველი

ფარნავაზის დროინდელი ან უფრო გვიანდელი წარმართული საქართველოსათვის „მწიგნობრობა ქართული“ შეიძლება ნიშნავდეს ამ დროს ქართულის წერილობითი ხმარების შემოღებას „ჰეტეროგრაფიის“ სახით, ე.ი. რომელიმე გავრცელებულ უცხოურ ენაზე, მაგალითად არამეულად, შედგენილი ტექსტის ნაკითხვით ადგილობრივი ენის საფუძველზე. „არამეული ჰეტეროგრაფია“ წერის გავრცელებული ხერხი ხდება ირანულენოვან სამყაროში საშუალო სპარსულზე ტექსტების ჩასაწერად.

უფრო ადრე ირანულ სამყაროში გავრცელებული იყო წერის, ანუ „მწიგნობრობის“, წესი, რომელსაც „ალოგლოტოგრაფიას“, ანუ „სხვა-ენაზე-წერას“ უწოდებენ. წერის, „მწიგნობრობის“ ამგვარი წესის დროს ტექსტი, რომელსაც გარკვეულ ენაზე კარნახობენ, მაგალითად, ძველსპარსულად, ითარგმნება სინქრონულად სპეციალისტ-ჩამწერის მიერ და ჩაიწერება დამწერლობის მქონე სხვა რომელიმე ენაზე, ამ შემთხვევაში ელამურად, და ნაკითხვება ან ამოიკითხება ადრესატის მიერ სპეციალისტ-თარგმნის დახმარებით არა ელამურად, არამედ თავდაპირველ ენაზე, რომელზედაც ნაკარნახევი იყო ეს ტექსტი ან შეტყობინება, ე.ი. ძველსპარსულად; ელამური ენა და დამწერლობა გამოდის ამ შემთხვევაში

„შუამავალი ენის“ როლში, რომლის საშუალებითაც ხდება ზეპირად ძველსპარსულად შედგენილი თავდაპირველი ტექსტის კოდირება (საკუთრივ ძველსპარსული სოლისებრი დამწერლობა მხოლოდ უფრო მოგვიანებით იქნა შემოღებული უშუალოდ ძველსპარსული ტექსტის წერილობითი ფიქსაციისათვის).

საშუალო სპარსული ეპოქისათვის ამგვარ „შუამავალ ენად“ უკვე არა ელამური, არამედ იმ ხანად ფართოდ გავრცელებული არამეული ენა გვევლინება „კონსტანტურ-სილაბური“ დამწერლობით. „ელამოგრაფია“, რაც ძველსპარსული „მნიგნობრობისათვის“ იყო დამახასიათებელი, საშუალო სპარსულ ეპოქაში „არამეოგრაფიით“ იცვლება, რასაც შემდგომში საშუალო სპარსული წერისათვის დამახასიათებელ იდეოგრაფიამდე ან ჰეტეროგრაფიამდე მივყავართ.

ამასთანავე, ადგილობრივ ენებზე დამწერლობის არქონა და „წერის“ ალოგლოტოგრაფიული წესი, ე.ი. წერა-კითხვის ფაქტიური ცოდნა მხოლოდ სპეციალისტ-თარჯიმანთა ვიწრო წრის მიერ, არ ნიშნავდა სხვათა „გაუნათლებლობას“ ან ქვეყანაში ლიტერატურული ტრადიციების უქონლობას; ასეთი დაშვება იქნებოდა ჩვენი დღევანდელი წარმოდგენების გადატანა ძველ ეპოქებზე, როდესაც „ალოგლოტოგრაფია“ და წერა-კითხვა საზოგადოდ ვიწრო, შესაძლებელია, არც თუ ისე პრესტიჟულ სპეციალობას წარმოადგენდა (როგორც, მაგალითად, სტენოგრაფია ჩვენს ეპოქაში) და არ განსაზღვრავდა ადამიანის განათლების დონეს; საზოგადოების „განათლებულობა“ განისაზღვრებოდა საზოგადოდ ცოდნის იმ მარაგით, რომელიც ზეპირად, ზეპირსიტყვიერების გზით თაობიდან თაობაზე გადაიციმოდა.

ქრისტიანობამდელ სამხრეთ კავკასიაში წერის ერთ-ერთი ძირითადი მეთოდი, როგორც ჩანს, „ალოგლოტოგრაფია“

უნდა ყოფილიყო, რითაც აიხსნება აქ არამეულ წარწერათა განსაკუთრებული გავრცელება. წარმართული იბერიასა და სომხეთში „საშინაო მოხმარებისათვის“ ტექსტები საკუთარ, ადგილობრივ ენებზე, ალბათ, სწორედ არამეული ალოგლოტოგრაფიის წესით იწერებოდა, რაც გასაგებს ხდის ცნობას ქართლში მეფე ფარნავაზის დროს „ქართული მნიგნობრობის“ შემოღების შესახებ: „ქართული მნიგნობრობა“ შეიძლება, გავიგოთ როგორც „ქართული ალოგლოტოგრაფია“ არამეულის საფუძველზე, რომელზედაც წერამ ამ ეპოქაში სპეციფიკური, „არამაზულ არამეულად“ წოდებული სახეობა მიიღო. მაშასადამე, ტექსტს კარნახობდნენ ქართულად, იგი სინქრონულად ითარგმნებოდა და ჩაიწერებოდა სპეციალისტ-ჩამწერის მიერ არამეულად და ამოიკითხებოდა ქართულადვე; ეს უნდა ყოფილიყო ქართული ზეპირი ტექსტის ჩაწერის წესი არამეული ენისა და დამწერლობის შუამავლობით.

ქრისტიანობამდელ ქართულ სახელმწიფოში „მნიგნობრობის“ არსებობა თუნდაც მხოლოდ „ალოგლოტოგრაფიის“ სახით მნიშვნელოვნად შეუწყობდა ხელს მშობლიურ ენაზე ლიტერატურული ტრადიციების სწრაფ განვითარებას ეროვნული დამწერლობის შემოღების შემდგომ; „მნიგნობრობა“ მშობლიურ ენაზე ერთგვარი გაგრძელება იქნებოდა მანამდე არსებული ალოგლოტოგრაფიული მნიგნობრული ტრადიციებისა.

ამასთანავე გასათვალისწინებელია აგრეთვე შესაძლებლობა ქრისტიანობამდელ ქართულ სამყაროში „ლიტერატურული“ ტრადიციების არსებობისა ზეპირსიტყვიერების სახითაც. ცნობილია, რომ ლიტერატურული ენის ჩამოყალიბება ამა თუ იმ კულტურაში არ იწყება აუცილებლად ენის წერილობით ფიქსაციასთან ერთად, ამ ენაზე დამწერლობის გაჩენასთან ერთად; „ლიტერატურული“ ტრადი-

ციები და „ლიტერატურული ენა“ შესაძლებელია არსებობდეს ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ზეპირსიტყვიერების სახით ამ ენაზე სპეციფიკური დამწერლობის არსებობის გარეშეც.

წერის შემოღება მხოლოდ გრაფიკულ ფიქსაციას ახდენს ამგვარი ტრადიციებისა და ხელს უწყობს ლიტერატურული ენის შემდგომ განმტკიცებასა და განვითარებას. ასე, მაგალითად, ძველი ინდური ლიტერატურული ძეგლები – **ვედურიჰიმნები** – ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მხოლოდ ზეპირსიტყვიერების ძეგლებს წარმოადგენდა; ისინი ზეპირად გადაიცემოდა და ვრცელდებოდა; ჰომეროსის **პოემები** შეიქმნა მნიშვნელოვნად უფრო ადრე, ვიდრე მისი წერილობითი ფიქსაცია და ჩანერა განხორციელდა; ეგვიპტე შეეხება სხვადასხვა ევროპულ ლიტერატურულ ტრადიციებს...

ზეპირსიტყვიერების ამგვარ ტრადიციებს აძლიერებს აგრეთვე ახლად გაქრისტიანებულ აღმოსავლურ სამყაროში (მათ შორის, ალბათ, საქართველოშიც) საღმრთო წიგნების თარგმნის ისეთი წესი, რასაც „ალოგოტოეპია“, ანუ „სხვა-ენაზე-თქმა“, შეიძლება ეწოდოს, როდესაც ხალხში მშობლიურ ენაზე ქადაგება და რელიგიური ტექსტების (*ძველი* და განსაკუთრებით *ახალი აღთქმის*) წაკითხვა ხდებოდა მათი უშუალოდ ზეპირად გადმოღება-თარგმანების საშუალებით; ასეთ ვითარებაში იხვეწებოდა და მდიდრდებოდა ლექსიკურად და ტერმინოლოგიურად თვით ის ენაც, რომელზეც ქადაგებდნენ და ზეპირად გადმოსცემდნენ კანონიკურ რელიგიურ ტექსტებს, ამასაც უნდა შეექმნა წინაპირობა იმისა, რომ ქართული ენა განვითარებულ და დახვეწილ ლიტერატურულ ენად ჩამოყალიბებულიყო საკუთრივ ქართული ქრისტიანული დამწერლობის შექმნისა და ენის წერილობითი ფიქსაციის დროისათვის.

სომთავრული», «ნუსხა-ხუცური», «მხედრული»

ძველი ქართული დამწერლობის „ასომთავრული“ სახეობის გარდა, როგორც ცნობილია, არსებობს „ნუსხა-ხუცური“ და „მხედრული“ სახეობანი. თავის დროზე ნიკო მარმა გამოთქვა თვალსაზრისი ქართული „მხედრული დამწერლობის“ არქაულობის შესახებ; ამ თვალსაზრისის თანახმად, ქართული დამწერლობის ეს სახეობა ასომთავრულ დამწერლობაზე უწინარესია ქრონოლოგიურად და წარმართული ეპოქიდან უნდა მომდინარეობდეს... ჯერ კიდევ მ. ბროსემ და შემდგომ ივ. ჯავახიშვილმა სრულიად ეჭვმიუტანლად ცხადყვეს, რომ „ქართული დამწერლობის“ ე.წ. „ნუსხა-ხუცური“ და „მხედრული“ სახეობანი ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის უშუალო გაგრძელებას წარმოადგენენ, ქართული ასომთავრულისაგან წარმომდგარ ქრონოლოგიურად მომდევნო გრაფიკულ ეტაპებს ასახავენ.

რამდენადაც IX საუკუნეში ნუსხა-ხუცური უკვე სავსებით ჩამოყალიბებული დამწერლობაა, მისი ჩასახვა გაცილებით უფრო ადრეულ ხანას უნდა მიეკუთვნოს. ქართული წერის ამ სახეობის ჩამოყალიბების პროცესი ქვედა ქრონოლოგიურ ზღვრად VII-VIII სს. უნდა მივიჩნიოთ, როდესაც ასომთავრულ დამწერლობაში თავგახსნილი **ⴌ** „ბან“, **ⴍ** „ჟიე“ და **ⴎ** „ყარ“ ასო-ნიშნები ყალიბდება, რაც სათანადოდ აისახება ნუსხა-ხუცური დამწერლობის თავგახსნილ **ⴍ**, **ⴎ** და **ⴏ** ნიშნებში. ნუსხა-ხუცური დამწერლობა ასომთავრული გაკრული და გადაბმული დამწერლობისაგან უნდა იყოს თანდათანობით წარმომდგარი.

შინაარსი

წინასიტყვაობა	4
შესავალი	6
ანბანურ დამწერლობათა შექმნის ტიპოლოგია	10
ძველი ქართული ასომთავრული ანბანის შესაძლებელი წერიტი პროტოტიპები	19
ასომთავრული დამწერლობის გრაფიკულ სიმბოლოთა წარმომავლობა	26
ქართული ასომთავრული დამწერლობა შედარებით კოპტურთან, გოთურთან, სომხურთან და სლავურთან	29
ქართული ასომთავრული ანბანი როგორც ბერძნული დამწერლობის გრაფიკული სტილიზაციის შედეგად შექმნილი ახალი ეროვნული დამწერლობა	41
ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის შემქმნელის ვინაობა	48
ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობის შექმნის თარიღი	50
«ნიგნობრობა ქართული» და ქართული «ალოგლოტოგრაფია»	53
«ასომთავრული», «ნუსხა-ხუცური», «მხედრული»	57

გარეკანზე: ბოლნისის სიონის წარწერა (V ს.).

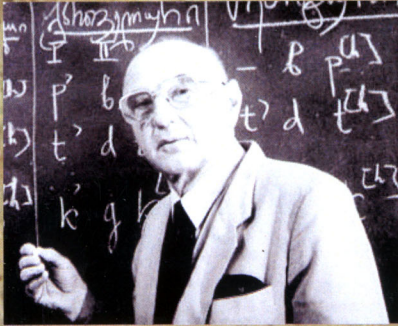
ნაშრომი გაფორმებულია მღვიმევის ეკლესიის ორნამენტული მოტივებით (XIII ს.).

ქართული ხალხის იღბსახეს, კულტურას ყოველი
ცლადიციონი და ეთნოგრაფიული თვისებებები განაპირობებს.
თანამედროვე პერიოდში შიდა ცლადიციული ცხოვრების
ნესი, საკურნების მხმლოზე ზმყოფილი ქართული
ეთიკონის მხმსითბილი თეიმყოფლობა, ზნეობა, ეთიკა.
გთელის ხანი და „ქართული ყოფიდა“ ბრძეღი დაღიდა.
ეს კი ელის სსიყსხლო ძეღების, მისი თეიმეღენისა და
შიხეანი ბუნებ-თვისებების განდღეღების ცლოფსია.

სქართულის ეთნოგრაფიული მემკვიღონის დაცვის
ღონდის მიზნით თეი მოყსბოს, დაცვას, ჰლოლბიხეცი
გთეღთის სქართულის ყეღ კეთის ეთნოგრაფიულ
მონბღთს, მდიდა ქართულ კულტურას, ქართული კესის
ნიჭით და ხელოღებით შექმნილ მსღონბღთ და სოღიღი
კულტურის ძეღღმს, ბოღღიყ ნბღბიღეს ქართული ეთნოსის
ნეციონბღთ სიმდიღღეს, მიღღეღმს და ბღღეს მსოღლი
კულტურის სგანბღთი.

თამაზ ბამყრალიძე – გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი, საზოგადო მოღვაწე; საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი; საქართველოს მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე; 2005 წლიდან – «საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის» პრეზიდენტი.

აკად. **თამაზ ბამყრალიძე** არის — «ამერიკის ხელოვნებათა და მეცნიერებათა აკადემიის» უცხოელი საპატიო წევრი; «ბრიტანეთის აკადემიის» კორესპონდენტი წევრი; «ავსტრიის მეცნიერებათა აკადემიის» კორესპონდენტი წევრი; «რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის» აკადემიკოსი; «საქსონიის მეცნიერებათა აკადემიის» უცხოელი წევრი; «ევროპის მეცნიერებათა აკადემიის» ნამდვილი წევრი; «უნგრეთის მეცნიერებათა აკადემიის» საპატიო წევრი; «ლატვიის მეცნიერებათა აკადემიის» უცხოელი

წევრი; «ამერიკის ლინგვისტური საზოგადოების» საპატიო წევრი; «ევროპის ლინგვისტური საზოგადოების» წევრი; იყო ამ «საზოგადოების» პრეზიდენტი — 1986 წელს; «ინდო-ევროპული საზოგადოების» საპატიო წევრი (გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა); «ამერიკის მეცნიერებათა ნაციონალური აკადემიის» უცხოელი წევრი. ხსენებულ აკადემიაში განწევრიანება საყოველთაოდ მიჩნეულია უმაღლეს პატივად, რაც კი შიძიება მაცნირს მიიპოვოს.

აკად. **თამაზ ბამყრალიძე** იკვლევს კულტურის ისტორიის, აღმოსავლეთ-მცოდნეობისა და თეორიული ენათმეცნიერების, ძველი აღმოსავლური ენების, ინდო-ევროპული, სემიტური, ქართველური ენების სტრუქტურისა და თეორიის საკითხებს. მან პირველმა, თანაავტორებთან ერთად, ქართველური და ინდო-ევროპული ფუძე-ენების რეკონსტრუქციებით ახალი პერსპექტივები გაშალა ისტორიულ და ტიპოლოგიურ ლინგვისტიკაში და ამ დარგებში დაამკვიდრა კვლევის ახალი მიმართულება. თამაზ გამყრელიძის სამეცნიერო კვლევის შედეგები აღიარებულია მსოფლიო მასშტაბით.

